

فہمہ اسلامیہ

د اسلام پہ رنپا کي

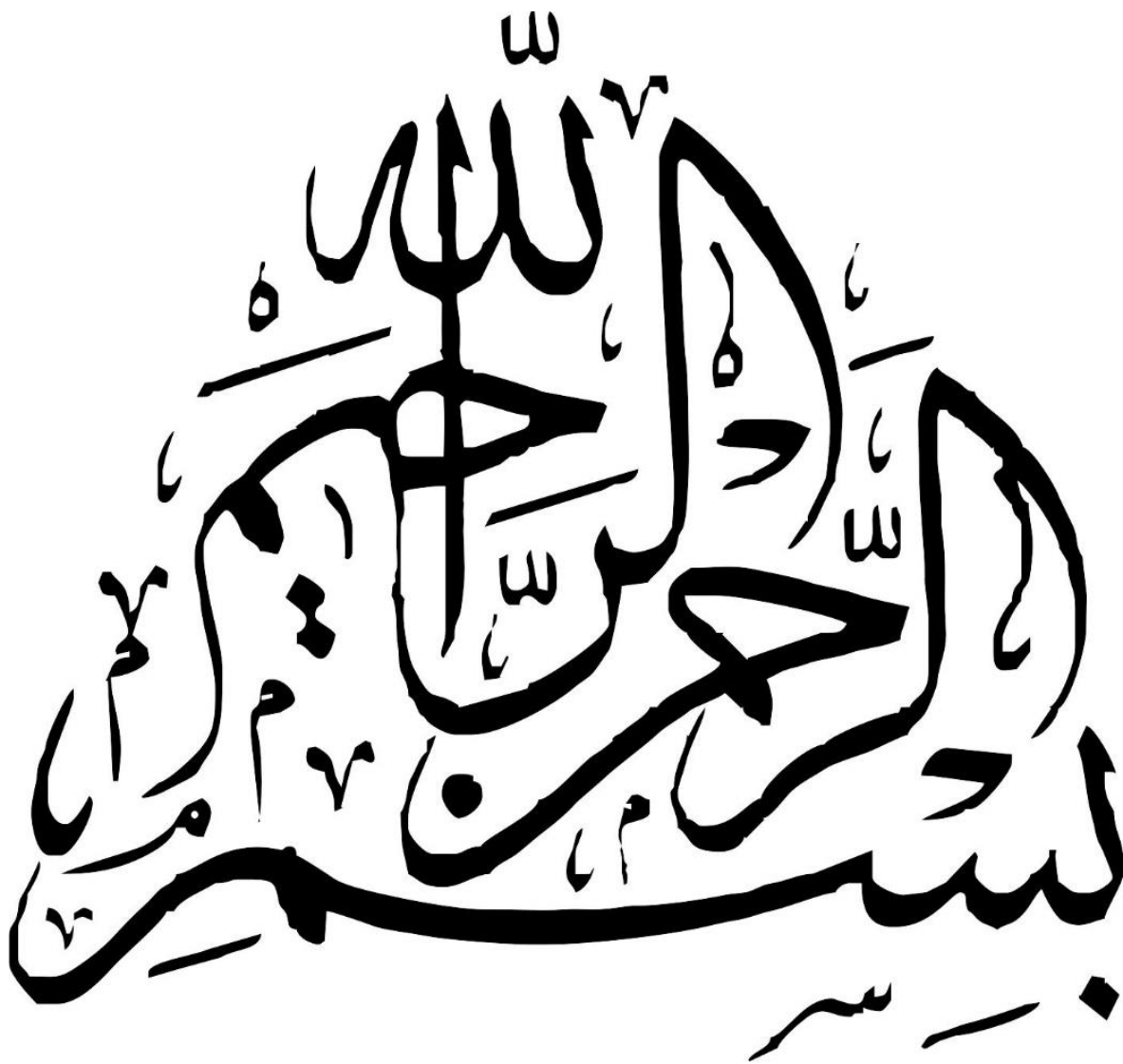
معاصر

بانکي مسایل

Ketabton.com

یکواں

ڈاکٹر مصطفیٰ "نیازی"

د کتاب پڙندنه

|||||

کتاب :: داسلام په رڼا کي معاصر بانکي مسایل

لیکوال :: ډاکټر مصطفی نیازی .

خپرنډوی :: مخزن الکتب پېښور پاکستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على خير خلقه سيدنا ونبينا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين وبعد:

پرته شك له نه چي نړۍ پدي وروستيو كي دومره پرمختگ كړي چي د بشريت په تاريخ كي ساري ندي ليدلي شوي، او كه په درسته توگه ووايو نو دوروستۍ پيړۍ په اخري څلورمه كي دژوند په بيلابيلو ډگرونو كي دومره ترقي او پرمختگ شوي چي د بشريت په ټول تاريخ كي ندي شوي، او دغه پرمختگ دژوند اقتصاديو، كلتوري، ټولنيزو او سياسي ټولو چارو ته شامل دي، نن له دنيا څخه يو كلي جوړ شوي، كه دنړۍ په لري پرته سيمه كي كومه پيښه رامنځته شي نو په څو دقيقو كي خبر ټولي نړۍ ته رسپري، دغه رنگي اقتصادي چاري دومره پرمخ تللي چي دټولو خلكو سوداگري يو له بل سره ز تړلي ده، اقتصادي وده او پرمختگ هغه څه دي چي ځواكمن هيوادونو ئي دنورو داستعمار لپاره كاروي، په معاصر وخت كي دهيوادونو ترمنځ شخړي او كشمكشونه ټول په اقتصار را څرخي، او د مسلمانانو له كمزورتيا نه راپديخوا او په ټوله كي داسلامي خلافت له نړيدو څخه وروسته په نړۍ كي ددوو اقتصادي نظامونو ترمنځ سيالي رواني وي چي يو ئي لويديځ سرمايه داري نظام و، او بل ئي ختيځ سوسيالستي نظام و، چي دپخواني شوروي اتحاد له سقوط څخه راپديخوا وروستي اقتصادي نظام په نړيواله كچه خپل حيثيت تر ډيره بريده له لاسه وركړيدي، مگر ددي په څنگ بيا اسلامي اقتصاد دپام وړ برياوي لاسته راوړي، چي اوس مهال دسرمايه داري نظام او اسلامي اقتصادي نظام ترمنځ شخړه روانه ده، لويديځوال زيار باسي چي خپلي اقتصادي پاليسي په اسلامي نړۍ كي هم پلي كړي او لدي لاري وكولاي شي دهغوي شتمني لاسته راوړي، چي غوره بيلگه ئي دامريكا له لوري په اسلامي هيوادونو يرغل دي، ځكه دگن شمير سياست پوهانو له انده ددغو يرغلونو او بريدونو تر شاه اقتصادي موخي او اهداف دي، خو ددي ټولو پرمختگونو او شخړو سره سره څه ډول مونږ (مسلمانان) كولاي شو داسي اسلامي اقتصاد رامنځته كړو چي پخپلو پښو ودريږو او دنورو له محتاجي څخه خلاص شو، پدي ډگر كي يو هم دبانكونو مسله ده، په معاصر وخت كي دغي مسلي لويديځ ته ډير څه ورپه برخه كړي، ځكه مسلمانو شتمنو هم خپلي شتمني دهغوي په بانكونو كي ايښي دي، او ترينه گټه لاسته راوړي، دپادوني وړ ده چي استعمار دمعاصر نقدي (پيسو) نظام څخه دوه برياوي لاسته راوړي، يو داچي پيسي د سرو او سپينو برعكس خپل ارزښت له لاسه وركوي او له يو كال نه بل ته ډيري ټيټيږي نو دغه كړنه ددي لامل گرځي چي خلك سود ته مخه كړي او هغه ارزښت چي پيسو له لاسه وركړي په گټه ئي پوره كړي، او له بلي خوا ځواكمن هيوادونه چي كله غواړي يو هيواد تر خپلي ولكي لاندي راولي نو داقتصادي بنديزونو سره ئي مخ كړي چي دغه كړنه خپله ددي جوگه كيږي چي دهغه هيواد پيسي وغورځيږي او بيا ددي وړ نوي چي مقاومت وكړي، مگر ددي ټولو ستونزو برسیره پدي وروستيو كي يو شمير مسلمانانو داسلامي بانكونو دجوړوني هڅي اوهاندي پيل كړيدي ترڅو پدي سره له يوې خوا مسلمانان د ناوړه عمل سود څخه وژغوري، او داسي گټه دهغو پيسو په مقابل كي وركړي چي په بانكونو كي ږدي چي دسودي بانك دگټي څخه كه ښه وي خو كمزوري نوي، او له بلي خوا وكولاي شي چي دمسلمانانو شتمني چي اوس مهال

دلويديځ په بانکونو کي ده ځانته را جذب کړي او دغه کړنه به پخپل وار سره داسلامي هيوادونو اقتصاد ته دپام وړه پرمختيا ورپه برخه کړي، البته اوس اسلامي علماو دنده لري چي داسلامي شريعت په رڼا کي داسي لاري چاري ولټوي چي بانکونه ئي پرته دسود نه وکاروي او فايده ئي دسودي بانکونو په پرتله بهتره وي، نن سبا گڼ شمير مسائل دي چي نويو پلټنو او اجتهاداتو ته اړتيا لري تر څو دولس هغه ستونزي هوارې کړي چي هره ورځ ورسره مخامخ کيږي.

له الله پاک څخه سوال کوم چي ددي موضوع په ليکلو کي توفيق را کړي او داسي څه ټولني ته وړاندي کړم چي دهغي دبهبود او پرمختيا لامل وگرځي، او په ترځ کي زمونږ هيواد وال وکولاي شي داسلامي شريعت مطابق داسي بانکونه پرانزي لکه په يو شمير هيوادونو کي چي اوس پرانستل شويدي او بني پايلي هم لرلي دي.

ډاکټر مصطفى نيازي

2006/ 5/ 26 دجمعي مبارکي ورځ

مضاربت او دهغي د مشروعيت دليل

مضاربت يوه عربي کلمه ده چې له (ضرب) څخه اخستله شوي، او هغه د تگ (سیر) په معنی راځي دغه نوم لدي کبله ورته اخستل کيږي چې مضارب په اکثر وخت کي دخپل تجارت دگتي پخاطر سفرکوي، يا پدي معنی چې په گټه کي دمضارب او دمال څښتن لپاره بيلابيله برخه تعينیږي.

کار کوونکي ته مضارب ويل کيږي او هغه بل ته چې مال لري دمال مالک ويل کيږي، البته دا دحفي حنابله او زیديه علماو په نظر.

خو شافعي او مالکي علماو دغه تړون ته (قراض) وايي چې دا له قرض څخه اخستل شوي، ځکه دمال څښتن دخپل مال څخه يوه برخه کارکوونکي ته ورکوي او هغه پکښي تصرف کوي او بيا ورته دگتي څخه خپله برخه ورکوي، داسي هم ويل کيږي چې دا له (مقارضه) څخه اخستل شوي چې هغه د مساوات په نوم ده او داځکه چې دمال څښتن او کارکوونکي په گټه کي سره مساوي وي، دمال څښتن ته (مقارض) ويل کيږي او کار کوونکوي ته (مقارض) او په اصطلاح کي مضاربت دپته ويل کيږي چې دوه طرفه ترخپل منځ داسي تړون وکړي چې يو به سرمايه ورکوي او هغه بل به کار پري کوي گټه به يي ترمنځ شريکه وي.

دمضاربت د مشروعيت دليل - الله تعالى فرمايي: "و آخرون يضربون في الدرر يبتغون من فضل الله" او بل دا حديث دپيغمبر صلی الله عليه وسلم چې فرمايي: په دريو شيانو کي برکت دي: تر معيني نيتي پوري پلورنه، مضاربت، او دغنمو او اوربشو گډول لپاره د کور نه دپلورني لپاره "

دا راز دصحابه و عمل او کړني پدي معنی چې هغوي به تر خپلو مينځو مضاربت کاوه او يوه هم ددغي کړني انکار ندی کړی.

سربيره ددي ټول امت پدي متفق دی چې مضاربت جواز لري او دغه اتفاق دصحابه و دکړني څخه مينځ ته راغلي او هغوي به دغه کار کولو دساري په توگه عمر، عثمان، ابن مسعود او داسي نورو.

د مضاربت شرايط

هغه شرايط چې په سرمايه (راس المال) پوري تړاو لري

لومړي: سرمايه دمضاربت به پيسي وي، او که دپيسو پر ځاي بل شي وي لکه نور توکي نو پدي کي بيا علماء بيل بيل نظرونه لري: گڼ شمير پدي اند دي چې دپيسو نه پرته نور توکي په مضاربت کي راس المال نشي راتلاي، خو

ابن ابي لیلی وایي چي په مضاربت کي راس المال ټول هغه توکي چي له مکيلاتو يا موزوناتو څخه وي صحيح کيږي ځکه دا توکي مثل لري.

جمهور علماء وایي چي کچيري دمضاربت راس المال له پيسو څخه پرته بل شي وي نو په هغه کي تاوان دي، ځکه مضارب (کار کوونى) به له څښتن دمال څخه توکي ترلاسه کړي خو قيمت به يې پردي مهال امکان لري لوړ او يا ټيټ وي اوکله چي بيرته سپاري نو قيمت به يې تغير خوړلي وي، نو پدي صورت کي راس المال اوگټه دواړه نه معلومېږي، بلکي دواړه به مجهول وي.

دويم: راس المال به هغه قرض نوي چي دمضارب په ذمه وي، پدي معنى په پيل کي به دمضاربت راس المال هغه قرض نوي چي دمضارب په غاړه وي، پداسي توگه که يو شخص دبل پوروړي وي نو هغه ورته ووايي چي په هغه مال دمضاربت په شکل تجارت وکړه چي پر تا مي پور دى.

دريم: دمضاربت راس المال به معلوم وي او که دغه مال نا معلوم وي بيا مضاربت نه صحيح کيږي.

څلورم: راس المال به کارکوونکي (مضارب) ته سپارل کيږي، چي دغه سپارل به يا په لاس سره وي او يا به داسي صورت لري چي مضارب کولاي شي پرته دکوم مشکل څخه هغه لاسته راوړي.

دگټي شرايط:

لومړي: دهر يوه **❖** دمال دڅښتن او مضارب- دگټي اندازه به معلومه وي، کچيري دغه اندازه نا معلومه وي نو دغه کړنه ددي لامل گرځي چي تړون(عقد) فاسد کړي، ځکه هر شرط چي دگټي دنامعلوماتيا لامل گرځي هغه دمضاربت تړون له مينځه وړي، کچيري مطلق مضاربت ذکر شي نو گټه به ددواړو ترمنځ نيمايي وي ځکه شرکت تل دمسوات غوښتنه کوي.

دويم: دگټي داندازي برخه به ويشل شوي وي لکه نيمه دريمه او داسي نور.

پوښتنه: ايا گټه به يوازي تر عاقدينو (څښتن دمال او مضارب) ترمنځ ځانگړي وي او که نور هم ورسره شريکيداي شي، پدي کي دعلماو اختلاف دي:

الف: په گټه کي دا شرط دى چي يوازي دعاقدينو (څښتن دمال اومضارب) ترمنځ به وي که يې ددريم کس لپاره شرط کړي نو دا مضاربت صحيح ندي، ځکه دريم کس نه کارکوونکى دى او نه دمال خاوند، دا دشافعي صاحب او ظاهريانو نظر دى.

ب: ددريم کس لپاره گټه شرط کول هم صحيح دى ځکه دا نيك کار اوخيرات دى او دمضاربت نوم ورته اخستل له باب دمجاز څخه دى خو که يې شرط کړي نو وفاق کول پري لازم دى دا دامام مالک نظر دى.

د مضاربت حقيقت:

پدي مساله كي علماء دوه نظرونه لري:

لومړي: گڼ شمير علماء پدي اند دی چې مضاربت د معاوضي (عوض) له جنس څخه ده لکه اجاره، او مزدوي (اجري) نا معلومتيا ددي لامل گرځي چې دغه عقد (تړون) دقياس خلاف ده، پدي اساس يي دايړه ډيره تنگه ده، او هغه مضاربت چې داتفاق له لاري را مينځته کيږي جواز نلري.

دويم: شيخ الاسلام ابن تيميه او دده شاگرد ابن القيم پدي اند دي چې مضاربت د مشارکت له باب څخه ده، که په مضاربت کي يوه معنی داجاري ده نو دا اجاره ډيره پراخه او وسيع ده.

لومړي ډلي دليل: دقياس په وړاندي مضاربت جواز نلري ځکه دا پداسي څه اجاره کول دي چې اجره يي نا معلومه ده، آن چې معدومه دي، دارنگه عمل هم نا معلوم دی، خو مونږ قیاس ته ځکه اعتبار ندي ورکړي چې ثبوت ئي په قرآن، سنتو او اجماع سره راغلي.

ددويي ډلي دليل: مضاربت اجاره ده خو په پراخي او وسيع معنی سره، او مضاربت په هيڅ توگه د قیاس مخالفه نده، اوڅوک چې وائي دا دقياس مخالفه ده، او له جنس داجاري څخه ده، ځکه چې کار د عوض په مقابل کي دی او په اجاره کي دا شرط دی چې دکار عوض (مزدوري) به معلومه وي دارنگه به دکار اندازه هم معلومه وي، نوکله چې په مضاربت کي کار او گټه دواړه نا معلوم دي پدي اساس دقياس مخالفه ده، خو دا نظريه ددوي غلطه ده، ځکه دغه واره عقود (تړونونه) د شراکت له جنس څخه دي، نه د عوض له جنس نه، او شراکتونه داسي اجناس دي ي له معاوضاتو څخه توپير لري، که څه هم تر يوي اندازي عوض پکښي موجود دی.

د مضاربت د عقد (تړون) کړني

گڼ شمير فقهاء پدي اند دي چې مضاربت يوازي تر تجارتي کړني پوري خاص دی، نورکړني او حرفوي اعمال پکښي داخل ندي لکه خياطي، گلدوزي، زرگري او داسي نور، خو مالکي علماء بيا وايي چې دمضاربت ډگر پراخ دي ټولو کړنو ته شامل دي، خو پخوا لدينه چې ددوي نظر په غور وڅيړو بايد ووايو چې مضاربت دوه ډوله دي: مطلق او مقيد، په مطلق مضاربت کي مضارب (کارکوونکي) دخپلي خونبي مطابق هر راز تصرف کولاي شي، او مقيد مضاربت کي به هغه تصرف کوي چې دمال څښتن ورته ټاکلي وي.

خو همدغه مطلق مضاربت دلومړي نظري له مخي يوازي تر تجارتي کړنو پوري ځانگړي دی، ځکه مضاربت په هغه تجارت کي صحيح کيږي چې اندازه يي منضبطه نوي، او که ورته وواي چې غنم واخله بيا يي وږه کړه او ډوډوي ورڅخه پخي کړه خو گټه به ددواړو ترمنځ شريکه وي دا مضاربت صحيح ندي، البته دمالکي علماء په نزد دا صحيح دي، ځکه دمضاربت څخه اساسي مقصد دگټي لاسته راوړنه ده، نو په هره مشروع لار چې راوړي دا صحيح ده.

دا رنگه علماء پدي کي هم بيلابيل نظريات لري چي ايا مضارب کولاي شي دغه دمضاربت مال بل دريم کس ته په مضاربت ورکړي:

لومړي: حنفي علماء پدي اند دی که چيري دمال څښتن اجازه وکړي او ووايي چي پخپله خوښه او نظر پري کار وکړه بيا کولاي شي چي مضارب يي بل دريم کس ته په مضاربت ورکړي، ځکه چي دمال څښتن واک او اختيار مضارب ته ورکړي، او ويلي دي چي دخپلي خوښي مطابق کار پري وکړه خو گټه به موشريکه وي، دبيلگي په توگه کچيري دمال څښتن مضارب ته په مطلق ډول پرته لدينه چي دگټي اندازه معلومه کړي مال ورکړي، او هغه را ولاړ شي بل دريم کس ته يي په مضاربت ورکړي او ورته ووايي چي ستا گټه به دريمه وي، نو دويم ورسته دکار څخه گټه تر لاسه کړه، پدي صورت کي به دټولي گټي دريمه برخه دهمدي دويم مضارب وي، او نيمه به دمال دڅښتن وي، باقي شپږمه به د لومړي مضارب وي، ځکه ددويم مضارب کار او عمل داسي معنی لري لکه همدي لومړي مضارب چي پخپله کړي وي.

دويم: د حنابله علماء وايي چي روا ده خو پدي شرط چي دمال څښتن په قاطع توگه اجازه وکړي، نو بيا به لومړي مضارب دمال دځاوند وکیل وگرځي، که دويم مضارب ته يي ورکړي او ځان لپاره دگټي هېڅ شي شرط نکړي بيا صحيح ده او که يي شرط کړي يعني ووايي چي دومره اندازه گټه به زما وي بيا صحيح نده، ځکه ده نه کار کړي او نه مال دده دی او دگټي مستحق هغه مهال گرځي چي يو له ددي دوو نه ولري يا مال او يا کار.

دريم: شافعي علماء بيا پدي مساله کي دوه نظره لري: چي صحيح نظر يي دادي چي مضاربت دقياس خلاف ثابته شوي، نو ددي غوښتنه داده چي پدغه تړون (عقد) کي به دوه کسان وي يو دمال څښتن اوبل کار کوونکي بل چاته سرايت نکوي.

البته دحنفي علماو په وړاندي دگټي مستحق په دريو شيانو سره گرځي مال، عمل، او ضمانت، چي زياتره علماء دي نظريي ته ترجيح او غوروالي ورکوي.

مضاربت او ټوليز استثمار

دا يو څرگند حقيقت دی چي مضاربت د پيسو داستثمار غوره او بهتره وسيله ده چي په ترڅ کي يي د مال دڅښتن او کار کوونکي تر منځ تړون رامینځته کيږي، مگر په معاصر وخت کي داسي نوي شرکتونه په بيلابيلو شکلونو مينځته راغلي چي دپخوا څخه په پوره کچه توپير لري، چي ددغو شرکتونو گڼ شمير په ټوليز او بيشميره شريکانو پوري تړلي وي آن تردي چي زياتره يي يو له بله نه پيژني اونه يي په ټوله زندگي کي ليدلي وي، معاصرو پرمختلليو بانکونو وکولاي شوي چي تر ډيره بريده داسي کړنلاري اختيار کړي چي له يوي خوا دمضاربت او ټوليزو شرکتونو کړني تنظيم کړي او له بلي خوا د خلکو غوښتنې په داسي توگه پوره کړي چي څه راز يي هغوي غوښتونکي وي، دياډوني وړ ده چي کله دمضاربت تړون رامینځته شو او پر هغه کار پيل شو بيا دريم لوري ته روا نده چي لدغه

ټرون سره ځان شريك كړي، پدي اعتبار سره چي گني دمال څښتن دي او غواړي دمخكنو سره پكښي شريك شي، آن تردي چي كه دمال څښتن كوم چي پخوا يي دمضارب سره ټرون كړي اوهغه ته يي مال سپارلي خو بيا ورته نور مال له سره وركوي او غواړي دپخواني ټرون سره يي گډ كړي دا هم صحيح نده، ځكه ددوو مالونو گډوالي په دوو ټرونونو (عقدونو) سره صحيح ندي، مگر كه پخوانی مال لا هماغسي پاتي وي كار پري نوي شروع شوي او يا هغه مال پلورل شوي وي نقدي پيسي تري لاسته راغلي وي، نو بيا كولاي شي نوري ورسره يو ځاي كړي، ځكه دلومړي ټرون حكم قرار موندلي نو دهغه تاوان او گټه تر هماغه پوري تړاو لري، ددويم وركډيدل ددي لامل گرځي چي ديوه تاوان دهغه بل په گټه جبيره كړي، نو هر كله چي دا په دريم ټرون كي شرط كيږي (عقد) فاسدېږي.

البته دبانكونو داستثمار ترڅ العمل په همدې گډوالي ولاړ دي چي وروستني مالونه دمخكنو سره گډېږي، او كړني هماغسي پاتي وي، نو دغه عمل هغه ستونزه ده چي څه راز دوخت سره جوړه راشي او ستونزه حل ومومي.

سربيره پردې په مضاربت كي دمال څښتن كولاي شي دمضاربت لپاره يو شمير شرايط وټاكي ترڅو وكولاي شي تر ډيره بريده له تاوان څخه ځان وژغوري، خو دغه كړنه په ټوليز استثمار كي امكان نلري، او نه گټه په ټوليز استثمار كي دحالاتو مطابق تقسيميداي شي، ځكه ټوليز استثمار پدي ولاړ دي چي له يوې خوا مالونه په گټه اچوي او كار پري كوي او له بلې خوا په ځانگړيو وختونوكي گټي توزيع كوي، پدي اساس گڼ شمير معاصر فقهاء دغه مساله داسلامي فقهي په وړاندي له اجاري سره تړي، ځكه په اسلامي فقه كي دوه قسمه مزدوران (اجيران) وي يو خاص او بل مشترك، نو مضاربت هم همدې دوو قسمونو ته ويشو، يو به خاص مضارب شي بل مشترك، او په هغه تگلاره به روان شو چي د مشترك مضارب تنظيم ټاكي، په مشترك مضاربت كي دري ډلي گډې وي چي دهرې يوې اړيكي له بلي څخه گوښي وي.

لومړۍ ډله: دمالونو څښتنان، دويمه ډله: كاركوونكي (مضاربان) دريمه ډله: هغه جهت او شخص چي له يوې خوا يي ددواړو ډلو ترمنځ توافق راوستي او له بلي خوا دمالونو دانتظام چاري پر مخ بيايي، پدي معنی چي ددويمې ډلي په لټه كي وي ترڅو هغوي ته مال دكاركولو لپاره وركړي، نو دريمه ډله داسي اهميت لري چي دلومړۍ او دويمې ترمنځ كړني پرمخ بيايي، ځكه دی دمال دڅښتنانو لپاره مضارب بلل كيږي، او د كاركوونكو لپاره دمال څښتن بلل كيږي، مگر ددي سره سره دی پداسي كړنه ملزم ندي لكه دمضارب په څير چي ديو سړي لپاره كار تر سره كوي، بلكيه دی عامو خلكو ته دخپلو خدمتونو وړانديز كوي تر څو يي مال په گټه واچوي، نو پدي اساس دمال څښتنان په گټه كي يو دبل شريكان گڼل كيږي، سره ددي چي ددوي تر منځ هيڅ قسم ټرون ندي رامینځته شوي، او كاركوونكي (مضاربون) پخپلو كارونو كي گوښي او يو له بله په گټه او شرايطو كي مستقل دی.

د ټوليز مضاربت ښيگڼي

د مال څښتن ته د دې زمينه برابره ده چې دخپل مال داستثمار لپاره پرته له كوم مشكل او بغير د دې چي دامين كس پلټنه وكړي مال دمضاربت په شكل بانك ته وركړي او هغه يي په كار واچوي، سربيره پردي دلرو شتمنيو څښتنان د ډيرو شتمنيو دڅښتنانو سره دگټي په اندازه كي برابر وي.

دا رنگه دمضاربتينو (كاركونكو) غوښتنو ته پرته له كوم حساب او سختو شرايطو نه د مال لاسته راوړني زمينه برابره ده تر څو پري كار وكړي.

د دې برسیره ټوليز مضاربت كوم چي دبانكونو له لاري اجرا كيږي له دوو برخو نه بهتروالی لري:

لومړي: بانكي مضاربت په يو داسي اساس خط روان دی چي عامه توگه دراس المال اړيکه او پوره والی تر كار او عمل پوري تړي په خلاف دنورو بانكي چارو چي هغوي راس المال اړيکه او پوره والی خپله له راس المال سره تړي.

دويم: دبانك دغه نظام كولاي شي ډير هغه شتمني او مالونه تر لاسه كړي چي له استثمار او شركت څخه خوندي او بي برخي پاتي دي ځكه څښتنان يي له بانكي نظام څخه ځكه ډاډه ندي چي هغه په سود ولاړ دي.

د ټوليز مضاربت ځانگړتياوي

ټوليز مضاربت دفردي مضاربت څخه په دوو مسالو كي توپير لري چي هغه عبارت دي له: شرايطو اوضمانت څخه:

لومړي شرايط: په خاص يا فردي مضاربت كي دمال څښتن كولاي شي په مضارب باندي ځانگړي شرايط او قيودات دفعهي احكامو مطابق ولگوي لكه دعباس بن عبد المطلب په قضيه كي چي راغلي عباس خپل مضارب ته وايي: پر تا لازمه ده چي كله دمضاربت كار كوي نو دسمندر له لاري به سفر نكوي، نه به دكندو او بيدياو له لاري سفر كوي، او نه به لاندو توكي رانيسي"....

خو په ټوليز مضاربت كي بيا مساله دغه شاني نده بلكي لدينه توپير لري ځكه قيودات لگول په ټوليز مضاربت كي دگډوډي اوبي نظمي لامل گرځي، دبيلگي په توگه كه مونږ دموتږ كرايي ته راشو نو هلته به ښكاره تو پيراو بيلتون وگورو، يو داسي موتږ وي چي خاص كس يي كرايه كړي (سپيشل) او يو داسي وي چي هغه عام ترانسپورت وي، نو په لومړي حالت كي كولاي شي مستاجر دموتږ چلونكي ته ووايي چي فلاني ځاي ته لاړ شه، او هم كولاي شي ورته ووايي په دي لار مه ځه په هغه بله لار شه، خو دعام ترانسپورت مستاجر نشي كولاي كوم ځانگړي شرط په چلوونكي دموتږ ولگوي، نشي كولاي هغه ته ووايي ما فلاني ځاي ته ورسوه بلكي موتږ بشپړه ازادي لري پخپله ټاكلي لار ځي

نور دخلکو د لارو اوځایونو سره کار نلري، خو مشترک مضارب کولاي شي يو لړ داسي شرايط ولگوي چي دمال دځوندي ساتلو لپاره وړ وي.

دويم- دضمانت مساله:

دمشترک مضارب ضمان په عملي ډگر کي يو له مهمو مسائلو څخه ده، ځکه دغه کړنه دمشترک مضارب په کاميابي کي اساسي رول لوبوي، که هر څومره مونږ بانک منځگړي وشميرو خو بياهم ددي څخه نه وزي چي مضارب دی، دا معلومه ده چي خاص اجير په هغه څه کي امين گڼل کيږي چي دده په لاس کي وي، نو هر څه چي دده څخه پرته دکوم تقصير څخه ضايع شي دی يي په عامه توگه ضامن ندي که څه هم چي په مساله کي دعلماء اختلاف دی خو را غوره نظر دي چي ضامن نه بلل کيږي، خو د مشترک اجير (مزدور) په اړوند علماء مختلف نظريات لري:

يو شمير علماء پدي اند دي چي مشترک اجير (مزدور) ضامن ندي، لکه ابوحنيفه، زفر، حسن بن زياد ابگن حزم، دارنگه شافعي علماء او احمد په يو روايت کي.

ابو يوسف اومحمد پدي نظر دي چي مشترک اجير (مزدور) پرته له هغه حالت نه چي مال پداسي توگه هلاک شي چي ژغورل يي امکان نلري په نورو حالاتو کي ضامن دی، ځکه عمر او علي رضي الله عنهما به مشترک اجير (مزدور) ضامن گڼل.

اوله هغه حالت نه چي ژغورل يي امکان نلري مقصد ورنه داسي حالت دي چي د اجير له قدرت څخه بهر وي لکه اور، ډليز غله، اوداسي نور.

دوي وايي حضرت علي رضي الله عنه به ويل: دخلکو لپاره پرته لدينه (دمشترک اجير ضمانتيا) بله دمصلحت لار نشته، او مصلحت پدي کي دی چي خلك تل جوړونکو ته اړتيا لري او زياتره حالاتو کي دوي دخپلو توکو څخه لري وي، ددوي دنظر څخه هغه پټ وي، او په جوړونکو کي زياتره مهال تفريط او تقصير موجود وي، ددغو پرديو توکو دحفاظت خاص فکر نکوي، کچيري مونږ دغه کسان ضامن ونه گڼو نو يو له دوو حالاتو نه به اړمرو رامينځته کيږي: لومړي: يا به په بشپړه توگه جوړونه پريږدو چي دغه کار پر خلکو خورا دروند تماميږي بلکي امکان نلري.

دويم: او يا به هغوي کار کوي خو د ورکي په صورت کي به ضامنان نوي، ځکه هغوي به تل همدا وايي چي هلاک شول، ورك شول، نو دخلکو مالونو به پرته دکوم سبب څخه ورکيږي، سربيره پردي چي دغه کړنه به دغټ خيانت او له الله څخه دنه ويري لامل گرځي، پدي اساس مصلحت پدي کي دي چي ضامن وگڼل شي.

ددې څخه داسې څرگنده شوه چې دخلکو دمصلحت او ددوي د ضرورتيا دپوره کولو غوره لار همدا ده چې مشترک اجير(مزدور) ضامن وگڼل شي، او مخکې بيان شوه چې مشترک مضارب د مشترک اجير په څير دى، ځکه دى د مال په اداره او کيفيت کې پوره واکدار او خپلواک دى کچيرې ضامن ونه گڼل شي نو دغه کړنه به ددې لامل شي چې ديو پيسو دلاسته راوړني پخاطر به مالونو لوټمارانو او قماربازانو ته ورکوي پرته ددينه چې دهغو دساتني او حفاظت خيال وساتي، او دغه کړنه به پخپل وار ددې لامل شي چې دخلکو مالونه به هلاک شي ترمنځ به يې باوري او اعتماد ختم شي، اوبيا به دديته جوگه نوي چې داستثمار اوگټې لپاره يې چاته ورکړي چې دغه واړه کارونه دټولني دزيان او بربادي سبب گرځي.

البته دخاص مضارب د ضمانتيا په هکله دمضاربت په باب کې علماو دوه بيل بيل حالات ذکر کړيدي، خو دوي پدې متفق دي چې که څوک پخپله کار کوي او خپله شتمني پخپله چلوي نو ضامن ندي خو ددغه شرط لگول په تړون (عقد) اغيزه پرې باسي اوکه نه؟

امام مالک او شافعي پدې اند دي چې دغسي مضاربت جواز نلري او شرط فاسد دى.

ابوحنيفه پدې اند دى چې مضاربت صحيح دى خو شرط باطل دى.

او که چيرته کارکوونکي (مضارب) دغه پردى مال بل کس ته په مضاربت ورکړي نو مالک شافعي ابوحنيفه او ليث وايي چې که تاوان يې وکړ نو ضامن دى اوکه گټه يې وکړه نو دخپل شرط موافق چلند به ورسره کيږي.

کاساني ددې مسالي دوضاحت لپاره غوره مثال راوړي دي هغه وايي: "... جوړونکي دخلکو څخه کارونو په مزدوري نيسي خو بيا يې پخپله نکوي خو په نورو يې په لږ قيمت کوي او زيادت پيسي ده ته پاتي کيږي، نو دې چې کومي پيسي اخلي ددې داستحقاق لامل پرته له ضمانت څخه بل نشته، نو دارنگه هغه مضارب چې اخستل شوي مال بل کس ته ورکوي ترڅو پرې کار وکړي، نو ددويم مضارب کار ددوي دواړو(د مال څښتن او لومړي مضارب) څخه په نيابت واقع شو، نو پدې اساس دواړه دگټې مستحق دي، که څه هم چې لومړي مضارب کوم کار ندي کړي، خو عامه قاعده داده چې گټه په دريو شيانو سره انسان لاسته راوړاي شي: مال، کار، او ضمانت نو لومړي مضارب مال نه درلودل او نه يې کارکړي خو ضامن و نو پدې اساس دگټې مستحق شو.

د گټې دتحقيق ضوابط او د هغې ویش

دگټې دتحقيق ضوابط او تقسیم دخاص او مشترك مضاربت ترمنځ توپیر لري:

الف: دخاص مضاربت عام قواعد:

فقهاء گټه دراس المال ساتونکي گڼي، او وايي چي د راس المال څخه څه زیات شول هغه گټه ده او که زیات نشول نوگټه نشته، دارنگه که مضارب تاوان وکړ بیا یې گټه وکړه نو لومړي تاوان به په دویم گټه پوره کړي، او دا هم کیدای شي چي تړون کوونکي دگټي ویش اخرته پرېږدي، پدي معنی چي هغه مهال به زور تړون فسخته کړي اوڅه گټه چي کړي وي هغه به تقسیم کړي اوبیا کي یې کول نو له سره به نوي تړون وکړي، اویا داسي چي حسابي به وکړي، خو دنتیجې په اړوند دواړه یو شي دي کوم تغیر پکښي نه راځي، ځکه فسخته هم ددي غوښته کوي چي مال په پیسو بدل شي او حسابي هم نو ددواړو پایله یو شي شوه.

ب: دمشارك مضاربت وړاندي شوي قواعد او تطبیقات:

پدغه قسم مضاربت کي دوه ډوله اړیکي وجود لري، یوه یې دکارکوونکو اړیکه له مشترك مضارب سره ده، او دویم یې دمال دڅښتنانو اړیکه له مشترك مضارب سره ده، دلومړۍ اړیکي په اړوند باید ووايو چي ددغه قسم او خاص مضاربت فقهي قواعد د گټي دلاسته راوړني او تقسیم په اړوند یو شانته دي، پدي اساس ټولي گټي دهغو قواعدو سره سم رواني وي کوم چي فقهاو دمحاسبې لپاره ټاکلي دي، پدي معنی چي راس المال به پوره کوي او باقي چي څه گټه پاتي شوه هغه به دخپل تړون او اتفاق موافق ویشي، خو دڅښتنانو دمال اړیکي له مشترك مضارب (بانک) سره بیا دا شانته ندي، ځکه پدغه مضاربت کي دټولو مضاربتونو تصفیه په یو وخت کي ناشوني ده، دارنگه دا هم ناشوني ده چي مشترك مضارب (بانک) دي دټولو خلکو راس المال خپلو څښتنانو ته وسپاري ترڅو وروسته گټي په صحیح توگه وویشي، ځکه مشترك مضاربت دوامدار مضاربت دي او په هغې کي هغه قواعد نشي پلي کیدای کوم چي په خاص مضاربت کي پلي کیږي.

مخکي مو ډاگیزه کړه چي مشترك مضارب (بانک) ضامن دی، پدي اساس دگټي په ویش کي کومه ستونزه نه رامینځته کیږي، ځکه فقهاء وايي کله چي مضاربت دوامدار وي نو دگټي ویش صحیح ندي ترڅو راس المال له نقصان سره مخ نشي، ځکه په خاص مضاربت کي دنقصان په صورت کي له مضارب څخه پوښتنه نه کیږي، په خلاف د مشترك مضارب ځکه دی په ټولو حالاتو کي ضامن بلل کیږي، نو څرنگه چي ددواړو ترمنځ دغه توپیر موجود دی په مشترك مضاربت کي گټه په ځانگړي وخت او موسم کي ویشله کیږي، دا بیا کومه مهمه خبره نده چي په کال کي یو ځلي ویشي لکه یو لړ مشترك شرکتونه چي د نظم او صحیح ویش پخاطر دا کار کوي، دوي دهر کال په پای کي ټولي گټي را غونډوي تر څو یې د مالونو په اندازه تقسیم کړي.

ځيني دا پوښتنه را ولاړوي چې ايا دا څه ډول امکان لري پداسي حال کي چې مالونه او شتمني يو له بله گډېږي او دکار همدا روان وي؟

ځواب: فقهاء د ملکیت د شرکت او عقدي (ټروني) شرکت ترمنځ فرق کوي، په ملکي شرکت کي گټه د مال په اندازه وي، او په عقدي (ټروني) شرکت کي گټه د دټرون په اساس ويشله کېږي، لدې څخه داسي جوته شوه چې گټه دعین مال سره تړاو نلري، تردې چې دوه شریکان هر یو پخپل شخصي مال څه وپلوري او وپيروي نو په گټه کي دواړه شریکان دي، او دا مساله د عمل شرکت سره ورته والي لري، که یو شریک دکار په شرکت کي کار وکړي او بل یي ونکړي نو په گټه کي سره شریکان دي، ځکه ددوي ترمنځ د شراکت ټکي کار کول دي، که بیا بالفعل کار وکړي یایي ونکړي، نو دارنگه په مالي شرکت کي هم، دلته هم گټه دعین مال تر ودې پوري تړاو نلري، بلکي پدې ولاړه ده چې مال د شرکت د غوښتنې په اساس تر تصرف لاندې کېږدي، که بیا دغه مال په پلورنه او پیروندنه کي استعمال شي یا نشي.

پدې سره جوته شوه چې پدغه قسم شرکت کي یوازي د مال سپارل مشترک مضارب ته کفایت کوي او هم دغه کړنه یي په ځانگړي وخت کي دگټي مستحق گرځوي، برابره خبره ده که دغه مال بیا داستثمار لپاره وکارول شي یا ونه کارول شي، داځکه چې مشترک مضاربت دوامدار دي او دوي یوځل په کال کي حساب کوي، پدې اساس هغه گټه چې دکال په پای کي ترلاسه کېږي په هغو مالونو پوري تړاو لري چې دکال دپیل څخه بیا ترپایه پوري تر لاسه کړي وي، له همدې کبله کچیري د مال څښتن خپل ټول مال یا یوه برخه د مال له مشترک مضارب (بانک) څخه مخکي له تمامیدو دمالي کال څخه واخلې نو ددغو اخستل شویو پیسو گټه به نه ورکول کېږي، او نه دغه اخستل شوي پیسي دگټي مستحق گڼلې کېږي. البته دا کړنه په خاص مضاربت کي هم ترسره کېږي، کچیري د مال څښتن دکال په اوږدو کي دخپل مال څخه پخوا لدینه چې دمضاربت گټه او تاوان معلوم شي واخلې نو مضاربت یوازي په باقي مال کي پاتي کېږي ځکه د مال څښتن دمضارب سره نوري پیسي ندې پرېښي، نو دغه حال په بانکي مضاربت کي هم دي.

البته یوه بله پوښتنه چې راولاړېږي هغه داده کچیري د مال څښتن دکال په اوږدو کي بانک ته پیسي ورکړي نو ایا په گټه کي شریک شمیرل کېږي؟

ځواب: پخوا څرگنده شوه چې دگټي دمستحقوالي لامل یوازي همدا دي چې خپل مال د شرکت و تصرف ته وسپاري، نو په پورتني صورت کي دغه عمل موجود دي، صرف دومره خبره ده چې په وخت کي اختلاف دي چا ورته له پیل دکال څخه پیسي سپارلي او چا په اوږدو دکال کي دچا پر مال پوره کال تیر شوي او دچا نیمايي کال او دچا له همدې نه هم لږه موده تیره شوي.

څرنگه چې مشترک مضارب ضامن گڼل کېږي نو دگټي په استحقاق کې زیاتوالي کموالي یوازې پدې پورې تړلي چې په گټه کې څومره برخه اخستي، ځکه چې دتاوان خو پدې شرکت کې بیخي وجود نلري، نو په گټه دبرخي اخستني لامل وخت دي چې مال یې څومره دموده داستثمار په حالت کې پاتې شوي، نو که څوک یو زر دیناره داستثمار لپاره له پیل دکال څخه ورکړي او ټول کال پرې تیر شي دهغه سره په هیڅ توگه نه برابرېږي چې زر دیناره ورکړي خو په نیمايي دکال کې.

هرکله چې مساله دزیاتوالي په معیار راڅرخي نو بیا دبانکي حساب ترڅ العمل معلوم دي چې هغه داعدادو او نمره نظام دي چې په هغې سره مساله خورا اسانه کېږي، پدې معنی چې دورځو پر ځای دمیاشتو اندازه ونیسي، ځکه غیر سودي استثمار داسې انتاجي استثمار دی چې پر فعلي هغې گټې اعتماد لري چې پداسې چټکۍ سره صورت نه نیسي لکه څرنگه چې ربوي بانک لاسته راوړي، هغه په ډیره چټکۍ سره فایده تر لاسه کوي، پدې اساس په پورتنی مثال کې (1000 6/12) دپنځو سوو هغو دینارو سره مساوي دي چې له پیل دکال څخه یې ورکړي وي.

دټولیز مضاربت داستثمار تنظیم او دبانکونو کړنلاره

معاصره بانکي کړنلاره داسې غوره او بهتره کړنلاره ده چې ویې کولای شوای هغه مالي گړځنده مالي مدارک چې دحساب خاص کړنلاري لرلي، او هغه به دزیادت اونقصان سره مل وي، بل داسې مستقر مصدر ته وگرځولي چې په بیلابیلو هیوادونو کې دخلکو دغوښتنو مطابق په تجارتي، اقتصادي او نورو ډگرونو کې وکارولي او خلکو ضروریات یې په بشپړه توگه پوره کړه.

دگړځنده مال داستثمار وسایل

له گړځنده مال څخه مقصد هغه مالونه دي چې ثابت ارتباط ونلري، او څښتن یې نشي کولای نقدي پیسې په لاس راوړي لکه څرنگه چې دغه کار په ټولیز مضاربت کې دتړون مطابق ترلاسه کېږي، چې دغه کړني په معاصر وخت کې تجارتي بانکونه پر مخ بیايي.

لکه څرنگه چې مخکې وښودله شوه چې مشترک مضارب (بانک) دمالونو دڅښتنانو اوکارکوونکو ترمنځ دمنځگړي حیثیت لري، نو له همدې کبله داستثمار بیلابیل وسائل پکار ده چې دمنځگړي شکل په منظم ډول اختیار کړي نه داسې چې دمال کارکوونکي دي، مشترک مضارب ته پکار ده چې دمالونو پوره ساتنه وکړي ځکه ده داسې مالونه پکار اچولي چې په ځانگړیو وختونو کې به یې بیرته څښتنانو ته سپاري، له همدې کبله لازمه ده چې دده سره هغه مالونه پاتې شي چې دي یې یا دگټي تر حالته خاوند وي او یا لږ ترلږه دهغو ضامن وي لکه قرضدار چې دقرض مال ضامن وي.

دگرځنده مال داستثمار غوره وسايل دريو برخو ته ویشل کيږي:

الف: دځانگړي تړون له مخي مضاربت:

فقهاء پدي اند چي مضاربت لکه څرنګه چي په مطلقه توګه صحيح دی دارنګه مقيد او دخاص شرايطو سره دټاکلو سره هم صحيح دی، ترڅو مشترک مضارب (بانک) وکولاي شي له دي لاري څخه دځانگړي مودي او انتها وخت معلوم کړي او په هماغه اندازه يي پکار واچوي، او هم دغه کار ددايم شرکت مخه ونيسي، پدغه قسم مضاربت کي چي دځانگړي تړون مضاربت ورته ويل کيږي کارکوونکي کولاي شي دبيلابيلو تجارتي جهتونو سره قرار دادونه وکړي، برابره خبره ده که دا بيا افراد وي او که عام يا خاص شرکتونه وي، سربيره پردي مشترک مضارب کولاي شي دبيلابيلو ډلو او شرکتونو څخه مضاربت اخيتار کړي، اودهغو پر اساس خپله شتمني وويشي او يو ټولنيز چلند دهغوي سره غوره کړي، دارنګه د يو شرکت دلاندي مختلفو جنسونو لپاره دمضاربت په توګه مال ورکول چي دغه کړنه ددوو کارونو په تحقق کي مرسته کوي:

الف: ديوه دتاوان جبیره دهغه بل په ګټه سره پوره کولاي شي او يا ديو جنس تاوان دهغه بل جنس په ګټه جبیره کولاي شي.

ب: ددي کار په کولو سره يو قسم داسي مراقبت صورت نيسي چي اساس يي دبيلابيلو هغو نتيجو په مقارنه ولاړ وي چي دمضاربتينو (کارکوونکو) لخوا يي ښودنه شوي وي، کچيري يو سوداګر غنم وپيروي او په يو ټن کي ګټه پنځه درهم وي، خو بل سوداګر وريجي واخلي او دهغه ګټه په يو ټن کي لس درهم وي، نو دغه تفاوت مشترک مضارب ديته تشويقوي چي په راتلونکي کي دلومړي سوداګر سره معامله لږه او ددويم سره يي زياته کړي.

دا راز مشترک مضارب کولاي شي چي دخاص مضارب دقدرت موافق ديوه تړون له مخي هغه ته ټول راس المال ورکړي او يا نيماني ورکړي او يا هم دريمه برخه ورکړي.

که يو مشترک مضارب د دهغه سوداګر سره چي له بلجيم څخه دکور جوړوني توکي راواردوي تړون وکړي او مشترک مضارب د حمل نقل او سفر په مصارف په غاړه واخلي نو دا خاص مضاربت ګڼل کيږي.

او کچيري پدي تړون او اتفاق راشي چي مشترک مضارب به نيمايي قيمت دقرض په شکل ورکوي او سوداګر به دخپله لوري نيمايي اچوي نو دا شرکت او مضاربت دواړه دي چي ددواړو يو ځايوالي جواز لري.

که يو سوداګر دچين څخه سل زره متره رخت را وارد کړي او ټول مصارف يي په ګډون دګمرک او نورو شيانو په لاندي توګه وارزول شي نو خپله دګټي اندازه معلومېږي:

100000 متر 60 فلسه = 6000 دیناره

گمرکي محصول $0/01 = 60$ دیناره

داجازه نامي محصول $0/09 = 240$ دیناره

دبانک داعتماډي اکاونت مصارف 5، $0/01 = 90$ دیناره

گمرکي محصول او له بندر څخه دنقل مصارف 90 دینار

المجموع 9390 دیناره

دغه ټوله کړنه له تاریخ درسیدو څخه ددریو میاشتو په موده کې سرته ورسیده، او هر متریې په 110 فلسه وپلورل نو ددې تړون ټوله گټه به $11000 \blacklozenge 9390 = 1610$ دیناره.

ټوله وخت یې اته میاشتي ونيو، او په تړون کې راغلي و چې دسوداگر فېصدي به $0/075$ وي او د مشترک مضارب به $0/025$ وي او تجارتي توکي ورك او تاوان وکړي نو هغه به دمال په اندازه تقسیمېږي، که مونږ په پورتنی مثال کې حساب وکړو نو د مشترک مضارب (بانک) گټه 400 دینارو ته رسیږي، او دبانکي حساب او فایدي له مخې 5، $0/018$ ته رسیږي .

دویم هغه مشارکت چې پای یې په ملکیت تمامېږي:

دغه کړنه داستثمار پداسې توگه صورت نیسي چې مشترک مضارب (بانک) دپلورني لپاره داسې توکي را ونیسي چې کار پرې وکړي لکه موټري چې دخلکو او توکو دنقلولو لپاره کارول کېږي، البته دا به پداسې شکل نوي چې دکسب لپاره یې ترلاسه کړي، بلکې دابه دیو ځانگړي ترتیب شوي نظام له مخې مزدورانو (اجیرانو) ته ورکوي ترڅو تري دومره اندازه لاسته راوړي چې دموټر قیمت پوره کړي، پدې معنی چې مشترک مضارب (بانک) به دموټر دملکیت څخه خپل کارگر ته دمودي سره سم تیرېږي پدې شرط چې هغه په بشپړه توگه دموټر قیمت په هماغه ټاکلي موده کې وسپاري.

دبیلگې په توگه: یو سړي چې دتیکسي موټر چلونکي دي هره ورځ دموټر څښتن ته له مصارف ایستلو وروسته خپل حساب سپاري، اوددغه موټر قیمت سره دټولو گمرکي محصولاتو 2400 دیناره کېږي.

میاشتی فایده دمصارفو او چلونکي د مزدوري پرته څلویښتو دینارو ته رسیږي، او دی د شپیتو دینارو او یا ددې مساوي شي ترلاسه کوي چې دکال عاید یې $60 \blacklozenge 12 = 720$ دیناره کېږي، لدې څخه بانک $0/025$ دصافي دخل په اندازه اخلي چې دا دده

دهغي مجموع 720 $\blacklozenge$ 25 = 180 دیناره په کال کې، او پاتي دینارونو اندازه 540 ته رسیږي، چې دتامین په حساب کې ورکوي ترڅو دموټر ټول قیمت پوره کړي، او پدې صورت کې به بیا دموټر مالک شي چې دغه کړنه به دپنځو کلونو څخه په لنډه موده کې پوره کړي .

دریم: بیع مراحه (دگټې په شکل پلورنه)

البته دغه مساله دمعاصر ژوند او حالاتو سره سمون خوري، ځکه کله ناکله دورځني ژوند غوښتنه داوي چې پخوا له پیدا کولو دپیسو (قیمت) څخه دضرورت وړ توکي باید را ونیسي، که دغه توکي دشخصي استعمال لپاره پکارېږي لکه دکور سامان، شخصي موټر، تلویزون، او داسې نور او که د مسلکي وظیفې لپاره پکارېږي لکه د ډاکتر دکلینیک سامان او داسې نور، نو اوس هغه بانک چې په سود ندي ولاړ ددغسې حالاتو سره څه راز تعامل کوي؟

په اسلامي بانکونو کې دیو ځانگړي نظام له مخې اسلامي بانک پدغه کار کې ځان وړ شریکوي او غواړي پرته د سود دشبهي څخه گټه لاسته راوړي چې هغه په لاندې دوو طریقو سره صورت نیسي:

لومړي: دمضاربت دکړني په اساس پدې صورت کې بانک ځان قرض ورکونکي شمیري او دتوکو دخښتن سره په گټه کې ځان شریک بولي او مضاربت لکه وړاندې چې بیان شو یو کس بل ته مال ورکوي تر څو هغه پري تجارت وکړي او په گټه کې دهغه سره شریک وي

دویم: بانک به دکمبیالا (Bill of Exchange)چکونو دقیمت چاري دټولو شرایطو مطابق پر مخ بیایي، کومې چې د گټه اخستونکي لپاره لیکلي شويدي.

البته پدې مساله کې به مونږ دلومړي قضیې په اړوند څیړنه وکړو ځکه دویمه داسلامي بانک سره تر ډیره بریده اړخ نه لگوي، پخوا څرگنده شوه چې مضاربت (قراض) داسې مساله ده چې یو کس به بل ته مال سپاري تر څو هغه پري تجارت وکړي او گټه به یې ترمنځ شریکه وي، البته دلته د کمبیالا چک څخه پیسې ستنول په هغه شکل چې مخکې بیان وشو ددغې رنگه مضاربت سره سمون نخوري، بل داچې کچیري سوداگر خپل توکي په تاوان وپلوري نو ایا بانک به په تاوان کې دهغه سره شریک وي؟ اوکه بانک یوازي دسوداگر سره دکمبیالا چیک په کړنه کې شریک دی کوم چې یوازي په گټه ولاړ دی؟

که دي مسالي ته په غور وگورو نو دا په عدالت نده ولاړه، ځکه شریک باید په گټه او تاوان دواړو کې شریک شي، او که بانک یوازي دگټې په حالاتو کې ځان شریک بولي دا بیا شرکت ندي، سربیره پردې دغه حل څه عملي بڼه نلري هغه پدې اعتبار چې اخستونکي دتوکي دقیمت یوه برخه نقدي ورکوي، او بیا دپیروني رسید پداسې شکل

صاډرېري چي دټرون موافق پيسي ورنه ستنوي، نو پدي اساس نوموړي موضوع څه اسانه نده لکه ځيني چي تصور کوي.

بناء پردي دحل غوره لار داده چي هغه کس چي کوم توکي ته اړتيا لري هغه ته ددي فرصت ورکړي شي چي په بشپړه توگه دغه توکي پداسي شکل وپيروي چي قيمت به يي د مياشتني قسط مطابق پري کوي، او يا دپته ورته لاره ورته پيدا شي، نو هغه ډاکټر چي غواړي دخپل کلينیک لپاره توکي را ونيسي بانک ته به مراجعه وکړي له هغه څخه به ددغو توکو دمراحت په ډول دپيروني غوښتنه وکړي، البته دغه مراحت (گټه) به ددوي داتفاق موافق وي دساري په توگه 0/02 يا 0/03 او قيمت به يي دخپل وس مطابق په اقساطو ورته سپاري.

پورتي مساله له دوو فرمولو څخه تشکيل شوي يوه دا چي دپيروني وعده ورسره وشوه او بله په گټه (مراحت) دپلورني مساله، دا مساله په هغه قطار کي نه راځي چي انسان داسي شي خرڅوي چي دده سره نوي، او نه په هغه قطار کي راځي چي داسي گټه ترلاسه کوي چي دتاوان ضامن يي نوي.

ځکه دا داسي بيعه ده چي دتسليم څخه وروسته ترسره کيږي او دلته تسليم د بانک دوکيل له لوري صورت نيسي، او دا هم روا ده چي همدغه وکيل دقيمت ورکولو کفيل هم شي، مگر ددوي دواړو ترمنځ معاهده پدي شوي چي وکالت په صفت به ئي رانيسي چي په همدې مهال ويبيعي ژمنه ورسره شوي، او پدغي ژمني وفا کول دقضاء او دين له مخي واجب دي.

او داچي دهغه قيمت څخه چي بانک اخستي پر پيرونیک زيات پلوري او دا پيسي په تر ټاکلي مودي پوري ورته سپاري او يا به ئي د قسط په شکل سپاري دا دفقهاو له نظره جواز لري، امام ترمذي وائي: يو شمير علماو ددي حديث (بيعتين في بيعه) تفسير داسي کړي چي پلورونکي ووايي: دا رخت په نقدو په شل افغانۍ درکوم او په قرض ئي په ديرشو درکوم، نو دغه بيعه روا ده پدي شرط چي ترون (عقد) په يوه وشي.

عبد الرزاق پخپل مصنف کي د زهري، طاوس، او سعيد بن المسيب څخه روايت کړي وائي: دا روا ده چي ووائي: دا رخت دمياشتي ترپايه په قرض په شلو افغانيو درکوم او ددوو مياشتو په قرض ئي په ديرشو افغانيو درکوم، که بيا ئي په يو له دي دوو بيعو څخه خرڅ کړي نو دا صحيح ده دا خبره قتاده هم کړيده.

امام محمد بن حسن شيباني وائي: ابو حنيفه رحمه الله دهغه سرې په اړوند وويل چي په بل سرې ئي سل ديناره قرض تر معلومي نيتي پوري وي، نو کله چي

دحساباتو ترتيب او دگټو تقسيم

بانک پدي اعتبار چي مشترک مضارب دي، نو پکار ده چي د حساباتو منظم پلان ولري تر څو دا ټول مالونه په صحيح توگه د شرايطو مطابق وکارول شي، البته د حساباتو او امانتونو داستثمار قواعد او اساسنامي په لاندې ډول ترسره کيږي:

د مالونو د استثمار اصول او اساسنامي

په سودي بانکونو کي د مالونو د ښودلو بيلابيلي لاري دي، ځيني د زيادت پخاطر رډي، ځيني د ځانگړي حساب په اساس رډي، او ځيني بيا تر ځانگړي نيتي پوري رډي، ددي اختلاف په اساس يي گټه هم بيلابيل شکلونه غوره کوي. خو هغه مبلغ (مال) چي په غير ربوي بانک کي ښودل کيږي دگټي اندازه يي داستثمار په صورت کي معلومه نوي، ځکه دغه مال اوس د شرکت مال وگرځيده، او په شرکت کي يو مال له بل څخه بهتروالي نلري داسي نشي کيداي چي د سلو دينارو گټه دي دريمه وي او د زرو دينارو گټه دي نيمايي وي، بلکي د ټولو گټه به په يو معيار وي که هغه دريمه وي نيمايي وي او که لدينه لږه يا ډيره وي خو د سلو او زرو به يو معيار وي.

خو کوم چي دوخت سره تړاو لري دا بيا له پورتنې مسالي سره اختلاف لري، ځکه هغه پيسي چي بيرته د بانک څخه نه اخستلي کيږي مگر پدي شرط چي دوه مياشتي مخکي به خبر ورکوي، توپير لري له هغو څخه چي يوه مياشت مخکي به خبر ورکوي، ځکه ددويم حالت په پرتله بانک دلومړي حالت په پيسو تر ډيره بريده ښه کار کولاي شي نو پدي اساس يي څښتن د مال ته ددويم په پرتله زياته گټه پاتي کيږي.

پدي اساس غير سودي بانک دگډون کوونکو ترمنځ د حساب لائحه په لاندې توگه ټاکي:

الف ❖ داستثمالي حساباتو شريکان په ټولو پيسو کي فيصدي 0/050 داصلي سرمايي

ب-دهغو شريکانو حسابات چي يوه مياشت وړاندي خبرورکوي 0/060 داصلي سرمايي

ج ❖ دهغو شريکانو حسابات چي دوه مياشتي وړاندي خبر ورکوي 0/070 داصلي سرمايي

د- دهغو شريکانو چي تريو کال پوري وخت ورکړي وي 0/090 داصلي سرمايي

ددي څخه هدف اوموخه داده چي څرگنده شي چي د زرو دينارو څښتن چي غواړي مال يي په مطلقه توگه وکارول شي نو دده دگټي اندازه به لوړه وي، دی کولاي شي پداسي حساب کي واچوي چي يو کال وخت لري، خو که ددي اټکل کوي چي که شر ايط يي دپته اړ کي چي راويي باسي نو دلږ مودي خبرتيا څخه وروسته به يي باسي، نو دی بيا کولاي شي پداسي حساب کي کيږدي چي بيرته يي ورته وسپاري او پدي بايد پوه شي چي دده دگټي اندازه به لږ وي.

د گټو تقسيم

هغه گټه چې په مشترك مضاربت كې دويش وړ وي هغه عبارت له هغې گټې څخه ده چې ديوې ټاكلي مودې په دوران كې لاسته راغلي وي، البته دگټې موندل داستثمار په بيلابيلو برخو كې څه مشكل كارندي كه هغه دمضاربت په لار راغلي وي كه دشاركت له لارې وي او كه د مباحث له لارې.

هغه نفقات (مصارف) چې قابل د مصرفولو وي

دمصارفو يا نفقاتو په اړوند اسلامي فقهاء بيلابيل نظريات لري ايا په خاص مضاربت كې كاركوونكي كولاي شي خپل مصارف دمال پر څښتن شرط كړي يا نشي كولاي؟

الف: ابن حزم پخپل كتاب محلی كې وايي: كاركونكي ته روا نده چې دمضاربت دمال څخه څه شي وخوري، يا ورنه جامي جوړي كړي كه دسفر په حالت كې وي يا حضر كې وي.

ب- حنفي فقهاء وايي: دسفر په حالت كې مضارب كولاي شي دمضاربت له مال څخه يې مصرف كړي، خو په حضر كې نشي كولاي، البته دسفر په حالت كې به هم يوازې هغه څه مصرفوي چې دده سره تړاو ولري لكه خوراك، جامي، دحمل نقل كرايه او هغه څه چې په سفر كې ضروري وي.

ج مالكي علماء پدې اند دي چې كه چيري دمضاربت مال دنفقي(مصارفو) توان ولري نو په حضر كې هم صحيح ده.

د- شافي فقهاء بيا نفقه دوو برخو ته ويشي لومړي: هغه نفقه (مصارف) چې دمضاربت په مال پوري تړاو لري، دويم: هغه نفقات چې پخپله مضارب شخص پوري لري، لومړي قسم نفقات به دمضاربت له مال څخه وي لكه دمال انتقال له يو ځاي څخه بل ته، له او وركيدو څخه ساتنه او داسې نور، خو مضارب چې څه كار ترسره كوي لكه جامي جوړول، يا ديوې وړې برخې مال انتقال له يو ځاي څخه بل ځاي ته، نو پدې صورت كې مضارب ته پكار نده چې دمضاربت دمال څخه يې واخلي، البته دشافعي فقهاء په اند په مساله كې دوه نظره موجود دي: ظاهر او څرگند يې دادې چې په حضر كې به هيڅ قسم نفقه دمضاربت له مال څخه نه اخلي ځكه امکان لري دمضاربت ټوله گټه همدا وي نو هغه مقصد چې له مخې دمضاربت تړون رامينځته شوي نه حاصلېږي، خو ددوي دويم نظر دادې چې اخستلاي شي يعني دمضاربت دمال څخه نفقه په حضر كې هم اخستلاي شي خو چې دمضاربت دمال لپاره وي.

ه- حنابله علماء وايي چې په سفر كې ټول مصارف دمضاربت له مال څخه كيږي خو په حضر كې هم كولاي شي پدې شرط چې دتړون پر مهال يې دا شرط كړي وي.

دعلمو ددي اختلاف څخه دي نتيجه رسيږو چې دمضاربت دمال څخه هغه نفقه مصرفول جواز لري چې دعرف له مخي ټاکله کيږي.

اوس پوښتنه داده چې ايا ددي اصولو په رڼا کي مشترک مضارب په تير بيا بانک کولاي شي دغسي نفقه دمضاربت پکار کي مصرف کړي؟

مخکي څرگنده شوه چې مشترک مضارب پخپله کړنه او عمل کي په هغو شرايطو او قيوداتو مکلف ندي کوم چې خاص مضارب پري مکلف دي، نو پدي اساس مشترک مضارب ته ددي اړتيا نشته چې دا شرط کړي کله چې مشترک مضارب موسسه او يا بانک وي يعني طبيعي شخص نوي، ځکه بانک تل پداسي ځاي کي وي چې هغه مرکزي او تجارتي حيثيت ولري سربيره پردي بانک پوهه او مسلکي مامورينو ته اړتيا لري چې هغوي ته به دهغوي دمستوا مطابق معاشات ورکوي، دارنگه گڼ شمير وسايلو او الاتو ته ضرورت لري چې دا واره کارونه ددي جوگه ندي چې اندازه يي معلومه شي لکه په خاص مضاربت کي چې معلوميږي.

پدي اساس بانک نشي کولاي خپل ټول مصارف په گډون دمهورينو دمعاشاتو دمضاربت له مال څخه واخلي، ځکه کومه نفقه (مصارف) چې فقهاو جواز ورکړي هغه تر سفر پوري ځانگړي ده، او حنابله و چې په حضر کي جواز ورکړي خو هغه يوازي تر ډوډۍ او جامو پوري خاصه ده، چې دعرف مطابق به يي استعمالوي، سربيره ددي دبانک مصارف دومره لوړ دي چې ديو عادي سړي د قدرت او وس څخه بهر دي، پدي اساس بانک نشي کولاي هيڅ قسمه مصارف دمضاربت دمال څخه واخلي پرته له هغو نه چې صرف دمضارب کار پوري تړاو لري لکه دصادري واردي کتاب، مطبوعات په تيره بيا چې استثمالي عمل وي، البته هغه مضاربين (کارکوونکي) چې دبانک سره يي تړون کړي وي او دهمدي بانک سره کار کوي ددوي مصارف به داتفاق مطابق دمضاربت دمال څخه وي دهر يوه به دخپلي دندي او شرايطو مطابق مصرف وي.

د گټي د تقسيم اساسنامي

بانک دگټي په اړوند دوه حقه ترلاسه کوي:

الف: يوه گټه بانک پدي لاسته راوړي چې مضارب بلل کيږي، البته دا گټه به دخپلوا مقرراتو سره سم معلومه او ښکاره وي که هغه نيمه وي دريمه برخه وي او که لدينه زياته يا کمه وي، خو داگټه به له هغي گټي څخه اخستله کيږي چې په اوږدو دکال کي په ډاگيزه توگه لاسته راغلي وي.

ب: بله پدي اعتبار اخلي چې ديوي برخي هغه مال څښتن ځان بولي چې داستثمار لپاره پکار اچولي شويدي، برابره خبره ده که دغه مال دبانک دراس المال يوه برخه دهغه مال څخه وي چې بانک يي تل احتياط پخاطر ساتي او که

دهغو مالونو يوه برخه وي چي په جاري حسابونو دبانك كې خلك ږدي اود ضرورت پر اساس يې بيرته له بانك څخه اخلي.

كه نوموړي مال دلومړي قسم څخه وي بيا مشكل نشته ځكه بانك تل يوه اندازه مال دا احتياط په شكل له ځان سره همداسي ساتي، نو څرنگه چي دبانك مال دي په هماغه اندازه كلني گټه هم دده كيږي، ځكه دى دټولو مالونو دسلامتيا ضامن دى.

البته ددويم حق په هكله موضوع وضاحت ته اړتيا لري ځكه دغه مالونه تل يو له بله گډيږي او كله ايستل كيږي كله بيا بيرته ورته ستنيږي، نو ددي مشكل پر اساس دري فرمولي او فرضي لاري موجودي دي:

الف: هغه مال چي ثابت وي او استثمار لپاره له پيل دكال څخه بيا ترپايه موجود وي.

ب: هغه مال چي څښتن يې ايښي وي چي دكال په اوږدو كې يا ټول بيرته اخلي او يا يوه برخه اخلي.

ج: هغه مال چي دكال له پيل څخه نه و موجود خو دكال په اوږدو كې بانك ته راوړل شوه.

دلومړي حالت يا مال مساله څرگنده او څه مشكل پكښې نشته، ځكه دده دگټې اندازه معلومه ده چي حساب به يې په لاندي توگه صورت نيسي:

د استثمار اندازه او د حساب نوعیت

ټولي په بانک کې ښودل شوي پیسې 100

ټولي پیسې چې ددې کار لپاره ځانگړې شوي وي په ټوله هغه گټه کې ضرب ورکړي چې د توزیع لپاره خاص شوي وي البته لدینه وړاندې به د بانک برخه ورڅخه وباسي، پدې سره کولای شي دهر مال دگټې اندازه معلومه شي، یعنې کله چې د بانک برخه ورڅخه وایستله شوه، باقی به ټول مال وویشي هر څومره چې ورته ورسیده هماغه ددغه مال چې د استثمار لپاره یې ایښي گټه ده.

اوکه پخوا له کال پوره کیدو څخه یې دخپل مال یوه برخه وایسته نو دا سړي داسې مثال لري لکه یو کس ته چې دمضاربت لپاره پیسې ورکړي وي خو پخوا له معلومیدو دگټې یا تاوان څخه یې یوه بیرته ورنه واخستې چې پدې سره دمضاربت راس المال راټیټ شو نو پدې صورت کې دمالي کال دپوره کیدو سره سم دده حساب به باقی پیسو کېږي پدې معنی چې کله کلني حساب کېږي نو دده هغو پیسو ته به کتل کېږي چې بالفعل موجودي دي دهغو په اندازه به گټه ورکوله کېږي.

ددريم او وروستي حالت په اړوند باید ووايو چې پدې صورت کې دمال څښتن دکال په اوږدو کې خپل مال بانک ته دمضاربت په شکل ورکوي، دبیلگې په توگه که یو سړي زر دیناره د مارچ په میاشت کې ورکړي او بل یې دسپتمبر په میاشت کې ورکړي نو دغه مساله وضاحت او بیان ته اړتیا لري چې هغه په لاندې ډول ده:

پرته له شک نه چې په خاص مضاربت کې ددغه حالت څرگندتیا نشته، تر څو دهغه پواسطه ورته لار هواره کړو، ځکه خاص مضاربت یومستقل تړون دی چې دکار د شروع څخه وروسته نور مال ورسره نه یوځای کېږي، مگر هغه اساسنامې او اصول چې مونږ مخکې څرگند کړو او په گټې پورې تړاو لرل دهغو په رڼا کې مونږ کولای شو لار دحل ورته ومومو، هغه پدې معنی چې یوازي د استثمار لپاره په بانک کې دمال ښودل دگټې داستحقاق لامل گرځي، لکه څرنگه چې شریک په هغه صورت کې چې مال یې سره گډ کړي نوي دگټې مستحق گرځي.

دغه کړنه او عمل دبانک په استثماری حساباتو کې دکال په اوږدو کې روانه وي، نو پدې اساس هغه کس چې خپل مال کال په اوږدو کې بانک ته د استثمار لپاره ورکړي دگټې مستحق گڼل کېږي، البته امکان لري ده ته له پخوا څخه ددې ابلاغ وشي چې ستا مال به یوه یا دوه میاشتي وروسته دمیاشتي دسر څخه په کار اچول کېږي، ځکه بانک تل دخپلو مالونو د استثمار لپاره ځانگړي پروگرام او پلان لري چې دهغه پلان له مخې پیسې په کار اچوي، دا په خلاف د سودي بانکونو ځکه هلته امکان لري له هماغې دویمې ورځې دده دمال گټه شروع شي.

خو ددې نیتو دا اختلاف په صورت کې چې یو یې له پیل دکال څخه مال سپاري او بل یې دنیمايي کال څخه وروسته ورکوي د حساب فرموله یې په هماغه اساس روانه وي لکه مخکې چې بیان تیر شو او هغه دفايدې او نمر و طریقو

وه، پدي معنی چي پیسي به په ورځو کي ضرب کړي، ترڅو دټولو پیسو وخت او مدت معلوم کړي شي، او دټول کال دهرې ورځې اندازه گټه معلومه شي، نو چا چي زر دیناره لږ مخکي له نیمایي دکال څخه ایښي وي نوداسي به یي فرض کړو لکه ده چي پنځه سوره دیناره له پیل دکال څخه ایښي دي، ځکه دده زر دیناره به په باقي میاشتو کي ضربیږي چي هغه شپږ میاشتي دي، او دغه چي په ټولو میاشتو دکال کي ضرب ورکړي شي خپله پنځه سوه دیناره ورنه جوړیږي.

د قرض چکونه

دغه چکونه عبارت دي له هغو قرضونو څخه چي شرکت ئي له عام ولس څخه دسودي گټي په اساس اخلي، دغه چکونه په معاصرو کړنو کي د قبول وړ دي چي بیلوالي نه قبلوي.

شرکتونه کله ناکله دخپلو مالي ستونزو له کبله دغه رنگي چکونه صادروي ځکه دوي دخپلو کړنو دسرته رسولو لپاره زیاتو مالونو اړتیا لري او هغه برخي (سهام) چي ترلاسه کړي دي هغه کفایت نکوي نو دخپلو پروژو د پراخوالي او سرته رسولو لپاره دغه چکونه ترلاسه کوي او نه غواړي چي عام ولس ته دنورو برخو (سهمونو) اعلان وکړي ځکه پدغسي صورت کي دشریکانو دگټو برخي ډیري کميږي، پدي اساس شرکتونه له خلکو څخه ددغسي قرضونو غوښتنه کوي، او له بلي خوا ډیر داسي خلک وي چي زیات شمیر پیسي ئي د راتلونکي ضرورتونو لپاره ساتلي وي، او دغه پیسي ئي یا پخپلو کورونو کي ایښي وي، او یا ئي دبانک په جاري حساب کي ایښي وي، نو دغه پیسي دداسي گټي لپاره نه استعمالیږي چي ټولو هیوادوالو ته گټه ورسوي، او په هغه صورت کي به یي گټه رسیږي چي سوداگرانو ته ئي ورکړي ترڅو ئي هغوي پخپلو تجارتي کړنو کي وکاروي، مگر دمالونو څښتنان دا قسم قرضونه ځکه نه ورکوي چي دوي لدینه ویريږي چي دضرورت په وخت کي به بیا لاسته نه ورځي.

ددې ویري له کبله د قرضي چکونه مفکوره راډاگیزه شوه ترڅو شتمن دیته وهڅوي چي په قرض ئي ورکړي او ویري له فکرونو څخه وباسي، او ددې لپاره ئي دوه لاري پکار واچولي:

لومړي: شتمنو ته د خپلو قرضونو په مقابل کي د معلومي سودي گټي تمه ورکول.

دویم: داسي چکونه ورنه جوړول چي هرچاته دمنلو وړ وي، پدي معنی چي که څښتن ئي هر وخت وغواړي دغه چک وپلوري نو کولاي شي په ازاد بازار کي دبازار په نرخ وپلوري چي په زیاترو حالاتو کي دبازار نرخ تر هغه نه زیات وي چي پري لیکلي وي.

معاصر اقتصادي نظام لڏي لاري ڇڻو ڪوڙي شواي چي دخلڪو هغه شتمني چي په ڪورونو کي اينبي وي په ڪار واچوي، مگر ڇرنگه چي دغه ڪرڻه په سوڊي قرض ولاړه ده نو اسلامي شريعت دغسي ڪرڻي ته اجازت نه ورکوي، دا سربيره پردي چي گڻ شمير ٽولنيز اوشري مفاسد ترينه ولاڙيري.

له همدې ڪبله يو شمير مسلمانانو په ځيني اسلامي هيوادونو کي ددي چڪونو بديل هڻي وکري چي وروسته له څيڙني ڇڻو ٿي د (دمضاربت چڪونه) را ويستل، مضاربت لکه مخڪي چي بيان تير شو په اسلامي فقه کي معلومه او پيژندل شوي ڪرڻه ده چي دمال څښتن ڪارڪوونکي ته مال سپاري او هغه پري ڪار کوي او گٽه ٿي ترمنځ شريڪه وي.

نو د ددي چڪونو ڇڻو بنسٽيز هدف دادې چي د څښتن او صادرڪوونکي ترمنځ ٿي دمضاربت ترون (عقد) رامنځته شي، او پدي صورت کي به دچڪ څښتن ته معينه گٽه نه ورکوله ڪيري، بلڪي ڪه تجارت گٽه وکري نو ده ته به دفيصدي په حساب گٽه ورکوله ڪيري.

دهمدي موضوع په اڀوند يو شمير اسلامي هيوادونو ځانگري قوانين وضع ڪره دهمدي جملي ڇڻو د اردن د 1981م ڪال قانون، او دپاڪستان دشرڪتونو قانون چي په ڪال 1984م کي صادر شو او پدي قانون کي مستقل يو فصل د همدې مضاربيو چڪونو په باره کي دي البته مونڙ به په لنڊ ڊول داردن قانون ته اشاره وکرو:

1- دمضاربت چڪونه عبارت دي له هغو تصديق شويو پانو ڇڻو چي ځانگري قيمت لري او څښتنانو په نوم ٿي دهغو پيسو په مقابل کي صاردې شويدي چي دپروڙي خاوند ته ٿي ورکري ترڅو هغه پري خپله پروڙه وچلوي او گٽه يرينه لاسته راوړي.

2- دچڪونو څښتنانو ته دپروڙي دگٽي ڇڻو يو شمير محدود شي ورکول ڪيري، او دغه تحديد به دچڪونو دصادريدو پر مهال معلوميري، دپادوني وڍ ده چي دچڪونه پخپل ذات کي هيڻ فائده نلري، او نه ٿي څښتنانو ته ددي حق شته چي دڪلني محدودې گٽي غوښتنه وکري.

3- په اسلامي فقه ڪنبي ڪه دمضاربت گٽه دڪارڪوونکي او دمال دڅښتن ترمنځ ددوي دتوافق مطابق دڪار يا عمل په پاي کي ويشله ڪيري، مگر اردني قانون د مضاربيو چڪونو په اڀوند وائي چي گٽه به هر وخت يا دڪار په پاي کي نه ويشله ڪيري، يوازي دچڪ څښتن ته هغه ځانگري شوي گٽه ورکوله ڪيري، نو دهر ڪار په پاي کي دده ځانگري گٽه ورکوله ڪيري او دچڪ صادرڪوونکي جهت ته نه ورکوله ڪيري بلڪي دا گٽه به دپروڙي سره محفوظه پرته وي ترڅو ددي گٽي ڇڻو په تدريجي توگه هغه پيسي پوره ڪري چي دچڪونو څښتنان ٿي غواڙي.

4- دچڪ په هر خاوند لازمه ده چي دتروڙن له مخي په ٽاڪل شوي وختونو کي خپل چڪونه وڙاندي ڪري، او له صادرڪوونکي جهت ڇڻو به غوښتنه ڪيري چي دچڪونه نومول شوي قيمت ورته ورکري، اوپدي سره به هغه مال بيرته

ستون کړي چې دسند په عوض کي ورکړي و، البته په چک په صادرونکي جهت لازمه ده چې دچک نومول شوي قيمت سره له ساتلي گټي ورته وسپاري، لکه مخکي چې بيان وشو.

5- پدې سره دچکونو څښتنان هغه مال چې پروژي ته ئي ورکړي تر هرڅه مخکي بيرته لاسته راوړي، ترڅو پدې سره دټولو خاوندانو دچکونو معامله تصفيه شي، اوددې کړني په کولو سره به صادرونکي جهت دپروژي او دهغي دټولو الاتو څښتن وگرځي، چې په پايله کي به ټوله پروژه دصادرونکي جهت دهغو چکونو گټه شي چې پکار ئي اچولي وو.

6- کچيري پروژه له تاوان يا خساري سره مخ شي، نو قاعده داده چې دغه تاوان دچکونوماکان پرغاړه واخلي، ځکه دوي دمالونو څښتنان دي، مگر داردن قانون پدې ټينگار کړي چې دغه تاوان به دچکونو څښتنانو ته حکومت ورکوي او هغه به په قضيه کي دريم لوري واقع کيږي، پدې معنی چې دتاوان ضامن به حکومت وي، او هغه به دچک نومول شوي تاوان گالي، کچيري داسي تاوان وشي چې دپروژي ټوله سرمايه پکښي له منځه لاړه شي نو حکومت به ددې جبيره کوي او دچکونوماکانو ته به پيسي ورکوي.

7- البته حکومت چې کوم تاوان دچکونو څښتنانو ته ورکوي دا به دچکونو په صادرونکي جهت قرض وي، کله چې بيرته په پښو ودریږي نو دغه قرض به دوباره حکومت ته سپاري.

دا داردن دقانون لنديز و چې د مضاربت دسندونو په اړوند ئي خپور کړي، خو که دپته په ځير وگورو گڼ شمير ستونزي ورسره مل دي چې ځيني په لاندي ډول دي:

1- دمضاربت طبيعي بڼه دا ده چې هيڅوک نه دسرمايه ضامن کيداي شي او نه دگټي، ځکه چې په مضاربت کي چې څه گټه لاسته راځي هغه تجارتي گټه ده، او تل تجارتي گټه هغه وخت لاسته راځي چې تاوان ورسره تړلي وي، کله چې سرمايه دکوم لوري له خوا ډاډمنه وي (مضمونه) وي بيا دمضاربت تړون (عقد) ورته نشي ويل کيداي، نو داردن په قانون کي راغلي چې دچک دنومول شوي قيمت ضمانت ورکول کيږي، دغه شرط داسلامي مضاربت سره اړخ نه لگوي.

2- که څوک ووايي چې کوم کس چې ددغه چک ضمانت کوي هغه دچک صادرونکي جهت ندي او نه کار کوونکي دي، بلکي حکومت چې دريم لوري بلل کيږي ددې ضامن دی، او په شريعت کي چې کومه منع راغلي هغه داده چې دتړون (عقد) کوم لوري د بل لوري دمال ضامن شي، خوکه دريم سړي را وړاندي کيږي او دتاوان پر مهال ئي ضمانت کوي نو دا خو دشریعت سره څه ټکر نخوري.

ددې په ځواب کي بايد وويل شي دغه رنگي عبارت داردن په قانون کي ندي راغلي، ځکه حکومت دچک دنومول شوي قيمت ضمانت په خيراتي (تبرعي) توگه نکوي لکه يو څوک چې پخپل تجارت کي تاواني شي او بل کس دمرستي او خيرات په توگه دا تاوان ورکړي، بلکي حکومت دغه نومول شوي تاوان دچک دصادرونکي په نماينده گي ورکوي، له

همدي كبله هغه مال چي حكومت ئي خلكو ته وركوي، په صادرونكي جهت ئي قرض دى، هر كله چي دسنداڼو پيسي وسپاري حكومت ته به خپل قرص سپاري، نو څرنگه چي صادرونكي جهت پدي ملزم دى چي دحكومت قرض به وركوي ددي معنى داده چي په حقيقت كي صادرونكي جهت دده دسند ضامن دى نه حكومت.

2- كچيري دحكومت په قانون كي بدلون راشي او حكومت پدغه مساله كي ځان (متبرع) وگني، او داسي وښي چي كوم مال ئي دتاوان پر مهال خلكو ته وركړي دهغه ذمه وار صادرونكي جهت ندي نو بيا به دقانو عبارت داسي راشي (ددريم لوري لخوا ضمانت) ددي فرمولي بنسټ په اسلامي فقه دكفيل سره ورته والي لري، مگر په اسلامي فقه كي هغه مهال كفيل ضامن دي چي كفيل ئي له اصلي نه بياخلي نو واقعييت كي ضمانت اصلي ته راجع كيږي، لكه قرض، دپلورل شوي توكي قيمت، او داراز ټول قرضونه كچيري اصلي ضامن د كفيل نوي نو كفالت نه صحيح كيږي، لكه امانت، دشرکت يا مضاربت سرمايه او داسي نور، دغه فقهي فرموله دټولو علماو په نزد صحيح ده چي هيجا پكښي اختلاف ندى كړي.

مرغيناني پخپل كتاب هدايه كي وائي:

"كفالت په مضمون كړي شويو توكو كي كه څه هم زمونږ له نظره صحيح ده او امام شافعي رحمه الله ورسره مخالف دى، خو دغه به پخپل ذات سره مضمون وي، لكه په فاسده بيعه كي پلورل شوي توكي، يا غضب كړي شوي شيان، نه پدي معنى چي په بل شي سره به مضمون وي، لكه پلورل شوي توكي، گروشي شيان، اونه داسي چي هغه دامانت بڼه ولري لكه خپله امانتي شيان، يا په عاريت اخستونكي توكي، يا مستاجر، يا دمضاربت مال او ياهم دشرکت مال"

دارنگه خطيب شربيني شافعي وائي:

"دهر عين چي دچا په لاس كوي هغه مضمون دى پدي سره چي بيرته به يي سپاري، او ددغسي عين ضمانت صحيح دى، لكه غضب كړى شوي توكي، عاريت اخستل شوي توكي، او هغه پلورل شوي توكي چي تسليم (قبض) كړي ئي نوي، مگر كچيري عين دهغه چا په لاس كي چي وي او مضمون نوي لكه امانت، دشريك سره مال، وكيل، او وصي نو دوي پدي ملزم ندي چي ضامن به وي، ځكه پدوي دا لازمه ده چي پري ئي ږدي نه دا چي بيرته ئي رد كړي."

بن الهمام وائي:

"دخساري ضمانت غلط او باطل دى، ځكه ضمان په هغه څه كي راځي چي هغه مضمون كړي شوي وي، او دتاوان ضامن هيڅوك ندى، آن كچيري پلورونكى په بازار كي ووائي: ټول تاوان چي درته رسپري هغه پر ما، او يا د مرئي پيردونكي ته ووائي: كچيري دا مرئي وتښتيدنه نو تاوان ئي پرما دا صحيح نده."

په پورتنیو شیانو کې د کفالت د نه صحت لامل دا دی چې د کومو پیسو کفالت ئې کړې کفیل د قضاء له مخې پدې مکلف ندې چې دهغه تاوان به ورکوي، دا راز دچا چې کفالت شوي نو هغه ته دا صحیح نده چې محکمي ته لار شي او له کفیل څخه تاوان وغواړي، مگر داچې دریم لوري خپل ځان پدې مکلف گڼي چې دتاوان پر مهال به دی تاوان ورکوي دا یوازې ژمنه بلله کېږي چې ددین له مخې وفا کول پري لازمي دي مگر دقضاء له مخې مکلف ندی چې وفاء به پري کوي، کچیري اوس دریم لوري پخپله ژمنه وفاء وکړي او نوموړي پیسي وسپاري، نو دسند(چک) خاوند ته روا ده چې وائي خلي، مگر قاضي نشي کولاي چې کفیل پدې مکلف کړي چې پخپله ژمنه به ارومرو وفاء کوي.

ایا اوس کولاي شو چې دمالکیانو پر مذهب عمل وکړو او ووايو چې دقضاء په وړاندې کفیل مکلف دی چې پخپله ژمنه وفاء وکړي؟ کچیري مونږ دغه ژمنه ملزومه وگڼو نو ضمانت بیا لازمي بڼه خپلوي، پدغسي صورت کې دفقهاو ددې قول معنی له مینځه ځي چې وائي: دمضاربت او شرکت دسرماي کفالت نه صحیح کېږي.

د مضاربت دسندونو (چکونو) دپوره کولو مساله

داردن په قانون دریمه نیوکه داده چې: دمضاربت دچکونو هغه پیسي څښتنانو ته سپارل چې نومول شوي وي، پدغې رنگې پیسي سپارل موضوع د مضاربت څخه وزي او دقرض بڼه خپلوي.

البته ددې موضوع لا وضاحت لپاره به لومړي دمساالي فقهي بڼه وڅیړو: حقیقت دا دی چې دچکونو ختمولو معنی داده چې دمضاربت مال به دچکونو څښتنانو ته د مال دڅښتن لخوا ورکول کېږي، البته کچیري دمضاربت مال ټول نقد شوي وي بیا مسله اسانه ده، مگر ستونزه هغه وخت رامنځته کېږي چې دمضاربت مال په توکو بدل شوي وي، ځکه پدغسي صورت کې به دمضاربت مال سپارل داسي معنی ورکړي چې له مضارب څخه دغه توکو په بیعه اخلي، ځکه ټول اخستل شوي توکو دمالونو دڅښتنانو ملکیت گڼل کېږي، او مضارب په عین دتوکو کې هیڅ حق نلري، بلکې کچیري خرڅ شي او گټه وکړي نو په گټه کې دده برخه شته، اوس کچیري دچک څښتن صادرونکي جهت ته خپل چک وړاندې کوي ترڅو خپل مال ترلاسه کړي نو دغه کړنه پداسي حال کې کوي چې دمضاربت ټوله سرمایه یا زیاتره سرمایه په صنعتي اویا تجارتي پروژه بدله شویده، نو دچک خاوند له صادرونکي جهت څخه خپله په پروژه کې گډه (خلطه) شوي برخه پلوري، پدې اساس ددغسي چکونو پیسي سپارل دبیعی په احکامو کې داخلېږي چې هغه په لاندې ډول دي:

لومړي: ایا دمال څښتن ته روا ده چې دمضاربت څخه خپل مال پداسي وخت کې ستون کړي چې هغه نقد شوی نوي؟

دویم: ایا دمضاربت په تړون (عقد) کې ددغسې ستنیدو شرط جواز لري؟

دریم: کچیري دمضاربت څخه دمال ستنیدنه روا وي نو ایا هغه به دچک نومول شوي قیمت په اندازه پیسې ستنوي او که به دبازار دقیمت په اندازه پیسې ستنوي؟

لومړي مساله: دمضاربت څخه پداسې حال کې بیرته مال اخستل چې هغه نقد شوي نوي دقهمې له نظره دا دمضاربت فسخه کول او یا د مضاربت له تړون (عقد) څخه ځان ایستل دي، فقهاء وائي پدغسې حالت کې په مضارب لازمه ده چې اخستل شوي توکي وپلوري.

په الدر المختار کې راغلي دي: مضارب دمال دڅښتن په لري کولو سره له مضاربت نه وزي... کچیري په لري کولو خبر شو او دمضاربت مال دتجارت توکي و نو هغه به پلوري.

ابن قدامه په مغني کې ويلي: "مضاربت له هغو تړونونو (عقودو) څخه دی چې ديو طرف په فسخه کولو سره فسخه کېږي، کچیري دمضاربت تړون (عقد) فسخه کړی شي او مال دمضاربت په تجارتي توکو بند وي بیا دواړه لوري په پلورلو یا تقسیم اتفاق وکړ نو دا روا ده، ځکه حق ددوي دواړو دی دبل چا ورسره شرکت نشته... کچیري دمال څښتن د دمضاربت دمال دپلورلو غوښتنه وکړي او مضارب (کارکوونکی) ئي ونه مني نو پدې کې دعلماو دوه نظره دي: یو داچې مضارب به په پلورلو مجبورېږي چې دا دشافعي رحمه الله نظر دی ځکه په مضارب لازمه ده چې خاوند ته داسې مال وسپاري لکه څرنگه ئي چې ترینه اخستي دی، او دویم نظر دادی چې په پلورلو نه مجبورېږي په تیره بیا هغه مهال چې په خرڅولو دمال کې گټه نوي، یا دمال څښتن ووائي چې دمضارب حق پکښې نشته."

ددې څخه داسې څرگنده شوه چې دمضاربت څخه دمال ستنول دشریعت له مخې جواز لري، او پدغه مهال کچیري دمضاربت پیسې په توکو بدلي شوي وي نو هغه به پلوري، دا څرگنده ده چې کچیري غواړي دغه دمضاربت مال په دریم کس وپلوري نو جواز لري نو څرنگه چې ددریم کس سره عقد جواز لري دارنگه دمال دڅښتن او مضارب ترمنځ هم دغه دبیعي عقد جواز لري، مضارب کولای شي دغه توکي دځان لپاره واخلي، او خاوند دمال ته خپلي پیسې ورکړي، نو پدې سره به دمال څښتن خپله سرمایه او گټه واخلي او مضارب به هم خپله گټه واخلي.

دویمه مساله: دمضاربت دمال ستنول دبیعي دتړون (عقد) له مخې، دا هم جواز لري، ځکه داسې شرط دی چې دمضاربت دتړون دغوښتنې مخالف ندی، ځکه دمال څښتن کولای شي چې دمضاربت هر وخت چې وغواړي دمضاربت تړون (عقد) ختم کړي نو ختمولای ئي شي، پدې حالت کې په مضارب لازمه ده چې توکي وپلوري او دمال څښتن ته خپله سرمایه سره دگټې وسپاري، نو په مضاربت کې دبیعي شرط داسې شرط دی چې دمضاربت دتړون (عقد) له فطرت څخه دی پدې معنی چې ورسره منافي ندی، مگر یوه خبره دلته داده چې دمضاربت دمال توکي یوازي په مضارب پلورل کېږي، او دا هم دشریعت له مخې څه ممانعت نلري، ځکه دمال څښتن او مضارب ترمنځ دمضاربت په مال دبیعي عقد دگني شمیر علماو له نظره جواز لري، کاساني وائي:

"په مضاربت کې د مال څښتن او مضارب دواړه کولای شي یو له بله دمضاربت مال واخلي او خرڅ کړي، اگرکه دمضاربت په مال گټه هم نوي دا دابوحنیفه ابویوسف او محمد نظر دی، مگر زفر وائي چې نشي کولای، ځکه دده له انده دا دمال خرڅول او اخستل دي په مال باندي او مال یوازي دځاوند و مال ملکیت دی نه دمضارب، نو پدې اساس جواز نلري، لکه وکیل له موکل سره، خو نور دري واره امامان وائي: دمضاربت په مال کې دمال څښتن دسرمالي مالک دی، نه دتصرف، او دتصرف په حق کې دپدې په څیر دی، او مضارب پکښې دتصرف ملکیت لري نه دسرمالي، په سرمایه کې دپدې په شان دی، تردې چې دمال څښتن نشي کولای له تصرف څخه ئې منع کړي، نو ددواړو په حق کې دمضاربت مال داسې مثال لري لکه دپدې مال چې وي، له همدې کبله پلورل او پیرودل صحیح دي."

ددې فرمولې پر اساس کچیري مضارب دمال په څښتن بیعه شرط کړي نو دا دمضاربت دتړون سره ټکر نخوري، او په شریعت کې دا روا ده.

دریمه مساله: ایا دمضاربت دچکونو قیمت به نومول شوي قیمت وي او که دبازار قیمت؟ داسې ښکاري چې غوره به دا وي چې دبازار قیمت ورکړي، کچیري دبازار دقیقې او نومول شوي قیمت ترمنځ توپیر موجود وي نو دغه توپیر به دمضاربت دمال گټه شي، چې دمال دڅښتن او مضارب ترمنځ به ددوي دتړون پر اساس وویشل شي.

ددې مثال داسې دي: کچیري مونږ فرض کړو چې نومول شوي قیمت دچک سل افغانۍ دی او دورکړي پر مهال ئې بازاری قیمت یوسل او شل افغانۍ و، اوس کچیري مضارب اخستل غواړي دمضاربت مال ته به یوسل او شل افغانۍ ورکړي، چې دغه زیادت (شل افغانۍ) دمضاربت په گټه کې راشي، کچیري دمضاربت تړون (عقد) په نیمایي شوي وي نو لس به دمال څښتن ته ورکړي او لس به مضارب ته پاتي شي، پدې سره به مضارب دپروژې هغه برخه په یو سل او شل افغانۍ واخلي چې ددغه سند مقابل کې په پروژې کې موجوده وه.

داچې دسند قیمت به دبازار قیمت وي ددې دلیل دادی چې اصل کې دمضاربت مال ټول دمال دڅښتن دی، مضارب پرته له ټاکل شوي گټې نه بل حق په مال کې نلري، کچیري اوس د سند قیمت په بازار کې لوړ شوي وي، نو ددې معنی دا ده چې دمضاربت په مال کې زیادت راغلي دي، او مضارب مال په گډون دزیادت دمال دڅښتن ملکیت دی، کچیري دمال څښتن ته اوس دچک یا سند هغه نومول شوي قیمت ورکوي نو دا له شریعت په وړاندي جواز نلري، ځکه دا دمضاربت دتړون (عقد) سره منافي دی، فقهاء په زغرده دغه مساله بیان کړیده، کاساني رحمه الله وائي: "کچیري مضارب دمضاربت په مال توکي را ونیسي او پدې کې زیادت وي یانوي، خو وروسته دمال څښتن وغوښتل چې دا خرڅ کړي، مگر مضارب ددې سره مخالفت کول او غوښتل ئې ترهغه پوري ونه پلورل شي ترڅو ئې چې گټه نوي کړي، پدې حالت کې به مضارب دپدې اړ کیري چې خرڅ ئې کړي، اویا دا چې دمال څښتن ته ئې خپله سرمایه وسپاري، ځکه دمال څښتن ددې دخپلي ارادې څخه پدې خاطر منع کول چې دبل چا حق کیدای

شي پکښي ثابت شي چي هغه گټه ده، دا هيڅ اساس نلري، بلکي هغه ته به ويل کيږي که ته غواړي چي پاتي شي نو ما ته خپله سرمايه را کړه، او کچيري پکښي گټه وي نو ورته به ووايي ماته خپله سرمايه سره دگټي را کړه، او سامان به ستا شي. "

ددي څخه څرگنده شوه چي دمال څښتن يوازي دنومول شوي قيمت (چي هغه سرمايه ده) مستحق ندی بلکي ددي سره سره دگټي مستحق هم دی، له همدې کبله صرف دسند نومول شوي قيمت نه ورکول کيږي، بلکي لازمه ده چي بيعه دسند به بازاړي قيمت ترسره شي، بيا به گټه ددوي دواړو ترمنځ دخپل تړون (عقد) پراساس ويشله کيږي.

ددي پورته څرگندونو څخه په لنډ ډول دري حالات واضح کيږي:

لومړي: کچيري دسند (چک) اسمي قيمت دبازاري قيمت سره يو شانته وي نو خبره ختمه ده هماغه قيمت به ورکړي او مساله به پاي ته ورسېږي.

دويم: کچيري بازاړي قيمت داسمي قيمت څخه کم وي، نو دبازاري قيمت په اندازه پيسي به ورکړي او کوم کمښت چي راغلي هغه به دسند دځاوند په تاوان کي شمار شي.

درېم: کچيري بازاړي قيمت داسمي قيمت څخه لوړ وي نو پدي صورت کي به هم دبازاري قيمت په اندازي پيسي ورکوي البته زيادت په گټه کي شميرل کيږي چي دمال دڅښتن او مضارب تر منځ شريکه ده نو هغه به پخپلو مينځو کي دخپل تړون پر اساس وويشي.

دبانکونو په اړوند يو شمير نوري مسائل هم موجود دي لکه په ربوي بانکونو کار کول، يا پدغسي بانکونو پيسي ښودل دا مسائل به په مختصر ډول په لاندي توگه وڅيړو:

په سودي بانکونو کي کار کول:

مخکي څرگنده شوه چي سودي بانکونه په واقعيت کي سودي موسسات دي، او سود په اسلام کي حرام دی، نو څرنگه چي سود حرام دي دارنگه پدغسي بانکونو کي چي په سود روان دي کار کول هم پکښي حرام دي، چي ددغه حرمت دوه لاملونه دي:

لومړي: په سودي بانکونو کي کار کول دهغوي سره مرسته او په ناروا کي گډون کول دي، چي دغه کړنه په ناروا کي کمک او مرسته بلله کيږي الله پاک مومنان ددغسي کړني څخه منع کړيدي پدي اړوند ئي داسي فرمايلي دي: "وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان."

ژباړه: کوم کارونه چې دنيکي او خداي پالني دي په هغوکي له ټولو سره مرسته وکړي، او کوم کارونه چې دگناه او تيري دي په هغو کي دهیچا ملاتړ مکوي.

قرطبي پخپل تفسير کي ويلي دي: دا آيت دنيبي کریم صلی الله عليه وسلم دهغي وينا سره برابر دی چې ويلي دي: هغه کس چې نیک کارونه خلکو ته ښي دهغه ثواب دهغه سره برابر دی چې کوي ئي " او داسي هم ويل کيږي چې بدو کارونو ته خلک رابلل دهغه سره برابر دی چې کوي ئي.

دارنگه دي زیاتوي: دظالم او تيري کوونکي څخه مخ اړول او دهغه مرسته نه کول فرض دي، دخپلي ناروا څخه ئي گرځول واجب دي.

ابگن کثیر وائي: له باطل او تيري څخه به ئي منع کوي او په تيري او گناه کي به ورسره مرسته نکوي.

پدي کي شک نشته چې دغه آيت عامه قاعده ده او فقهاو دليل پري نيولي چې دفتني پر مهال به سلاح نه پلوري، ځکه دا دتيري کوونکو سره مرسته ده.

نووي په شرح المهدب کي ويلي دي: " په هغه چا دانگورو خرڅول حرام دي چې هغه شراب ورڅخه جوړوي، دارنگه دخرماء خرڅول په هغه چا چې نبيذ (دشرايو يو ډول) ورڅخه جوړوي، او سلاح پلورل په هغه چا چې دالله احکامو نا فرماني کوي، ځکه لري نده چې دا دالله پاک په نافرمانی کي مرسته وي. "

مالکي علماو ذکر کړي که يو څوک په زور (غصب) يو شي له چانه واخلي بيا ئي ورته و ته پاتي شي اويائي چاته په تحفه ورکړي نو وارث او تحفه ورکړی شوي په تاوان کي دغاصب په شان دي.

ددي څخه څرگنده شوه چې هغه مامور چې په سودي بانک کي کار کوي دا ورته معلومه ده چې بانک په سود ولاړ دی، او خلکو مالونه په ناروا توگه اخلي، او دا هم ورته معلومه ده چې دده معاش ددي سود دپيسو څخه دی نو دا دهغه وارث او تحفه ورکړی شوي په څير دي چې ښه پته ورته لگيدلي وي چې د مورث او تحفه ورکوونکي مال په زور (غصب) له چا اخستل شوي.

دويم: فقهاو څرگنده کړيده چې د هغه چاسره معامله او کړنه حرامه چې زیاتره مال ئي حرام وي.

ابن المنذر ويلي دي: علماء پدي کي بيل بيل نظريات لري چې له هغه چا سره پلورل اوپيردل دهغه تحفه قبلول دهغ جائزه قبلو صحيح دي چې په مال کي حرام او حلال دواړه موجود وي، حسن، مکحول، زهري، شافعي وائي دا رخصت دی، که څه هم چې شافعي رحمه الله وائي: زه دا خوښه نه گنم.

مگر يو شمير علماو ورته حرام ويلي لکه: ابن المسيب، قاسم بن محمد، بشر بن سعيد، ثوري، محمد بن واسع، ابن المبارک، او احمد بن حنبل.

ابن القيم ویلي چي داحمد فتوا ئي نقل کړي: کچيري ديو سپري زياتره برخه دمال حرامه وه دهغه دمال خوړل حرام دي پدي معنی چي ډوډۍ به ورکړه نخوري او نه به ئي میلستيا ته ورځي .

له شیخ الاسلام بن تیمیه څخه دهغه چا په اړوند پوښتنه وشوه چي دمال زياتره برخه ئي حرامه وي، لکه رشوت خوړونکي او سود خوړونکي يا داسي نور، ايا ددوي ډوډۍ خوړل روا دي ددوي سره معامله جواز لري؟ هغه وويل: کچيري په مال کي حرام او حلال دواړه گډ وي بيا پدي کي شېبه ده، ترهغه وخته حرام نشو ويلاي ترڅو چي څرگنده شوي نوي چي هغه څه ورکوي چي حرام دي، او نه دحلال حکم پري کولاي شو ترهغه پوري چي څرگنده شي چي دحلال مال څخه ئي ورکوي، کچيري حلال زيات وي حرام کم بيا دمعاملې دحرمت حکم نشو کولاي، او کچيري حرام زيات وي نو بيا علماء دوه نظره لري يو دا چي معامله ورسره روا ده او بل داچي نده روا، مگر هغه څوک چي دسود کاربار کوي نو دهغه زياتره مال حلال وي ځکه ده چي کله يو زر روپۍ په دوو خرڅي کړي نو هغه زيات ناروا دي، کچيري بيا مال سره خلط اوگډ شوي وي يعني حلال او حرام سره گډ شوي وي نو حلال مال ئي نه حرامیږي، نو معامله کوونکي به هغه حلال مال ورنه اخلي، لکه دوه شريکان چي کله ئي مال سره گډ شي دوي به ئي ترخپل منځ ويشي، دارنگه حلال او حرام چي سره گډ شي حرام به ورنه وباسي او باقي به حلال پاتي شي.

دابگن تیمیه دخبرو څخه څرگنده شوه چي اعتبار اکثريت ته دی کچيري زياتره مال حلال وي معامله ورسره جواز لري او زياتره مال ئي حرام وي نو معامله ورسره جواز نلري.

دا يو څرگند حقيقت دی چي په سود ولاړ بانک خپلو مامورينو معاش دهمدي سود دپيسو څخه ورکوي، ځکه دا ناشوني ده چي دسرمائي څخه هغوي ته معاشات ورکړي.

له فقيه ابو جعفر څه دهغه چا په اړوند پوښتنه وشوه چي خپل مال ئي د اميرانو، حاکمانو، او له ناروا جريمو څخه لاسته راوړي وي، که چاته دده دمال په هکله معلومات وي بيا روا ده چي دده ډوډۍ وخوري؟ هغه په ځواب کي وويل: زما په نزد ددين په لحاظ دا غوره ده چي وئي نخوري، دغه حکم هغه چاته هم شامل دی چي غذا ئي د غصب او رشوت دپيسو څخه وي.

دارنگه ئي دي خبري ته غوره والی ورکړي که څوک مړ شي اومال ئي حرام وي نو په وروته و ئي ميراث حرام دی. مگر کچيري حلال او حرام دواړه سره گډ شوي وي بيا تر هغه پوري تصرف صحيح ندی ترڅو چي دحرام مال په اندازه ورنه ایستلي نوي.

نووي وائي: دچا چي ټول مال حرام وي دهغه سره بيعه صحيح نده، ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم منع کړي له مال دکاهن او مهر دزناکاري څخه زياتوي: له زهري څخه نقل شوي: که دچا وينځه په زنا سره ډير مال ترلاسه

کږي نو بادار ته ئي روا نده چي هغه وڅوري، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم له مهر دزناکاري څخه منع کږي "

ددي څخه داسي جوتیږي چي دبانک حرام يا دسود مال دحلال په پرتله څوچنده زیات دی، او دحراموالي دلیل ئي په واضحه توگه موجود دی ځکه چي دسود کږنه او معامله کوي، نو پدي اساس هر ډول مرسته ورسره ناروا او نا مشروع ده.

امام غزالي وائي: کچیري دپلار يا مور مال حرام او یاپکښي شېهه وي نو زوي ته پکار ده چي دهغه مال له خوړلو څخه ډډه وکږي، کچیري مور اوپلار پدي کار خپه کیږي نو دحرام په خوړلو کي به ورسره موافقه نکوي، ځکه دخالق په معصیت کي دمخلوق اطاعت نشته. "

د ضرورت د ادعا له مخي په سودي بانکونو کي کارکول

ايا په سودي بانکونو کي پدي ادعا چي مجبور او اړ يم کار کوم دا جواز لري؟ گڼ شمير مسلمانان دهمدي دعوي پر اساس په سودي بانکونو کي کار کوي او دغه ئي دځان لپاره دليل نيولي، ددي ترڅنگ دا هم وائي چي بل کار ورته نه پيدا کيږي، او که پيدا شي نو معاش ئي ډير لږ وي، دده او دعيال دنفقي کفايت نکوي.

ددي په ځواب کي بايد ووايو چي ضرورت په شريعت کي دپته ويل کيږي چي کچيري حرام ونخوري نو يا هلاکيږي او يا هلاکت ته نيږدي کيږي.

علماء وائي: ضرورت دتل لپاره حرام شي نشي مباح گرځولي چي ټول عمر ئي خوري، اختلاف يوازي پدي کي دی چي ايا حرام شي دمړنست تر اندازي خوړلاي شي؟ ځيني وائي کچيري داسي لوږه وي چي دی پدي اند وي چي تر ډيري مودي پوري حلال نشي موندلاي پدي وخت کي بيا دمړنست تراندازي له حرام څخه خوراک جواز لري.

اوس که بانکونو ته راشو نو هلته دکار په پريښودو سره نه هلاکيږي او نه هلاکت ته نيږدي کيږي، يوازي دومره کيږي چي دده او کورنۍ ژوند ئي د هوسايني او کمالياتو له مستوا تپتيږي چي هيڅ عالم پدغسي وخت کي دحرام خوړلو اجازه نده ورکړي.

دويم داچي شرعي احکام بايد له عقيدې سره تړاو ورکړي شي، او دمسلمانانو دا عقیده ده چي روزي او رزق دالله له لوري ليکل شويدي، الله تعالی فرمايي: " وفي السماء رزقکم وما توعدون. "

ژباړه: په همدي اسمان کي ده ستاسي روزي هم او هغه شي هم چي له تاسي سره دهغه وعده کيږي.

او په بل ځاي کي فرمائي: " بن الله هو الرزاق ذو القوی المتین. "

ژباړه: الله خو پخپله ښه روزي رسان دي دډير قوت خاوند او زورور دی.

نو چا چي دالله پخاطر يو شي پريښود الله به دهغه ښه عوض ورکوي.

البته دا صحيح نده چي دشرعي احکامو او عقيدې ترمنځ بيلتون راولو او دا ووايو چي دا يو څه دي او دا بل څه، ځکه مسلمانانو دنورو څخه پدي بيل او جلا دي چي دوي يوازي په ماده او اسبابو تکیه نکوي، او نه په هغو پوري څه تړي، په خلاف د ماده پرستو ځکه هغوي پرته دارقامو اوبشري حساباتو نه هيڅ حرکت نکوي، نه په قدر ايمان لري او نه په پريښودو دحرامو سره بندگي کوي.

صحابه و به دحرامو په پريښودلو سره دالله بندگي کوله سره ددي چي زيات به ورته محتاج وو، ځکه هغوي خورا بيوزله او فقيران وو، کله چي په خيبر کي داخلي خرو غوښي پداسي حالت کي حرامي شوي چي دوي په ديگونو کي اچولي وي او پخولي ئي، نو دحرمت دخبر درسيډو سره سم ئي هغه واړولي، سره ددي چي دغه ددوي مال و او

قيمت ئي لرل، خوكله چي شريعت حرامي كړي هيڅ ارزښت ئي قيمت ته ورنكړ او سمدستي تويي كړي، پرته ددينه چي دوي ئي د عوض انتظار ايستلاي واي، ځكه دوي پدي عقیده و چي چا دالله پخاطر يو شي پريښود نو الله هغه ښه عوض وركوي.

پيغمبر صلى الله عليه وسلم دحلال مال او نيك عمل تر منح يوخاوالي راوستي، چي خپله ددي څرگندوي دي چي لومړي ددويم سره تړاو لري، دعمل قبلیدل په پاك رزق ولاړ دی، او دغه خبره ابن رجب پخپل كتاب (جامع العلوم والحكم) كي كړېده هغه ويلي دي: " هيڅ عمل نه قبليري او نه پاكيري مگر هغه مهال چي خوراك ئي حلال وي، او دحرامو خوړل دعمل دبربادي لامل دی چي الله دغسي وخت عمل نه قبلوي، هغه پدي اړوند داسي فرمائي: " بن الله لا يقبل إلا طيبا ورن الله ډمر المر منين بما امر به المرسلين، فقال: يا أيها الذين كلوا من الطيبات واعملوا صالحا "

ژباړه: پيغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلي: الله پاك پرته دحلال او پاك مال څخه بل شي نه قبلوي او الله پاك مومنانو ته په هغه څه امر كړي لكه څرنگه چي پيغمبرانو ته كړي هغه ويلي: اي مومنانو حلال او پاك خواړه وخوري او نيك عملونه ترسره كړي.

دارنگه الله پاك فرمايلي دي: " يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم "

ژباړه: اي مومنانو! كه تاسي په رښتيا سره دهمدي الله بندگي كوونكي ياست نو كوم پاك شيان چي مونږ دركړيدي هغه په بي پروايي سره خوري.

دي زياتوي: ددي څخه موخه او مقصد دادی چي پيغمبران او امتونه ئي پدي ورته امر شوي چي دپاك مال څخه به خپله غذا برابروي او هغه به خوري يعني حلال به خوري، او نيك عملونه به كوي، نو كله چي خوراك حلال وي نيك عمل قبليري، او كله چي بيا خوراك حرام څه ډول به عمل قبول شي؟.

ايا په بانكون كار يو له بله توپير لري؟

كه واقعيت ته وگورو نو په سودي بانكون كي كاركول يو له بله توپير لري دبيلگي په توگه كه يو څوك په سودي بانك ليكونكي وي، يا په محاسبه كي كاركوي او يا هم دتړونونو (عقدونو) ليكنه ترسره كوي ددوي كار او كړنه په عام و خاص ډول حرامه ده، په عامه توگه ځكه حرامه ده چي دوي په ناروا كارونو كي گډون كړي، چي هغه دسودي بانك سره همكاري او مرسته ده او الله تعالى دا حرام گڼلي لكه مخي چي بيان تيرشو.

دويم داچي دداسي چا سره كار كوي چي دهغه دمال زياتره برخه دحرامو څخه تشكيل شوي.

او په خاصه توگه ځکه حرامه ده چې دغه کارکوونکي په قاطع نص سره لعنتي کړي شوي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: " الله پاک لعنت وائي دسود په اخستونکي، ورکوونکي، لیکونکي، او شاهدانو. "

څوک چې دپیغمبر صلی الله علیه وسلم دلعت لاندې رغې هغه دالله پاک درحمت څخه لري شو.

مگر هغه څوک چې په سودي بانک بله داسې وظیفه اجرا کوي چې خاص اهمیت نلري لکه اشپز، مستخدم او داسې نور ددوي عمل اوکار هم په عامه توگه حرام دی، چې دلیل ئې وړاندې بیان شو، او هغه عبارت وه لدینه چې په گناه او تیري کې دهغه مرسته ده، دارنگه لداسې چا سره معامله ده چې دمال زیاتره برخه ئې حرامه ده.

ددې څخه څرگنده شوه چې په سودي بانکونو کې کار کول په ټوله کې حرام دي که څه هم دغه حرمت اوگناه یو له بله توپیر لري.

په سودي بانکونو د پیسو یا شتمنیو ښودل

په سودي بانکونو کې دپیسو ښودل درې حالته لري:

لومړي: امانت: امانت یا (ودیعہ) عبارت ده له تړون (عقد) دطلب دامن څخه پدې معنی چې هغه بل کس به ئې ورته ساتي، خو گټه به ورڅخه نه اخلي یعنی استعمال ئې صحیح ندی، او نه ددغه امانت ملکیت ساتونکي ته انتقال مومي، نه ئې هغه ضامن دی مگر هغه مهال ئې ضامن بلل کېږي چې په ساتنه کې تقصیر او تیري کړي وي.

دویم: اجاره: او اجاره عبارت دي لدینه چې تړون (عقد) به په منافع باندې کېږي او عین به پاتې کېږي، چې همدغه عین به دمستاجر سره امانت وي، هغه ئې دهلکت ضامن ندې مگر هغه مهال چې په ساتنه کې تقصیر او یا تیري وکړي.

دریم: قرض: قرض هغه تړون (عقد) دی چې ملکیت هغه بل لوري (قرض اخستونکي) ته انتقالوي، هغه کولای شي قرض شوي شي هلاک کړي او بیا دهغه مثل خاوند ته وسپاري، دارنگه قرضدار قرض اخستل شوي شي ضامن دي که هلاک شي او یا ورک شي.

نو اوس که امانت (ودیعہ) ته وگورونو په بانک کې دپیسو ښودل امانت ندې لکه مخکې چې هم بیان تیر شو دا ځکه چې:

الف: بانک ددغه پیسو څخه گټه اخلي او هغه په کار اچوي.

ب: بانک په ټولو حالاتو کې ددې ښودل شويو پیسو ضامن دی.

دارنگه په بانک دپیسو ښودل اجاره هم نده ځکه:

الف: داچاري له شرطونو څخه داده چي اجاره شوي شي به باقي پاتي کيږي، او له پيسو څخه تر هغه پوري گټه نه اخستله کيږي تر څو يي پکار وا نه چوي او همدا پيسي هلاکي نشي.

ب: بانک ئي په ټولو حالاتو کي ضامن دی.

ددي څخه څرگنده شوه چي په بانک کي پيسي نبودل لکه مخکي چي هم تيرشول قرض دي، ځکه بانک دا پيسي پکار اچوي او هغه مصرفوي، څښتن ته ئي دهغو په شان نوري سپاري او که هلاکي يا ورکي شي نو بانک ضامن دی. که څوک ووايي چي دقرض (عقد) د ارفاق عقد دی او څوک چي له بانک سره معامله کوي نو دساتلو معامله کوي نه داحسان او رفاقت، پدي معنی چي ددوي مقصد دادي چي پيسي ئي وساتلي شي نه دا معنی چي له بانک سره نيکي او احسان کوي.

ددي په ځواب کي به بيا هغه حديث ته اشاره وکړو چي مخکي تير شو او هغه د زبير حديث دی بخاري په کتاب (فرض الخمس) "باب برکه الغازي في ماله حيا وميتا مع النبي صلى الله عليه وسلم وولاه الامر" کي دزبير حديث لاندي راوړي کله چي هغه شهيد شو او خپلو زامنو ته ئي وصيت وکړ چي دده قرضونه خلاص کړي وائي: دده قرض دا وه چي کله به يو سړي ورته راغي او دده سره به ئي دامانت په شکل مال نبوده نو ده به ورته ويل: " دامانت په شکل ئي نه منم بلکي دقرض په شکل ئي کيږده، ځکه زه پري ويريږم چي ضايع نشي."

ابن حجر عسقلاني وائي: زبير به دچا څخه امانت نه منل مگر هغه وخت چي دده په ذمه به شو، ددي څخه ئي موخه او هدف دا وه چي پر مال به له ضايع کيدو او هلاکت نه ويريده، او بيا به پرده ددي گومان کيده چي په ساتنه کي تقصير او تيري کړي، نو پدي خاطر به ئي دمال ضمانت پر غاړه اخست او دا کړنه به دمال دڅښتن لپاره ټينگه او غوره وه، زياتوي: ابگن بطلال ذکر کړيدي: تر څو ددغه مال گټه خپل څښتن ته ورکړي. "

نو دبانک کړنه هم بايد دا شانته وي بانک بايد له خلکو څخه دامانت په شکل پيسي وانخلي بلکي دقرض په شکل ئي ځيني واخلي، ترڅو پدي وتوانيږي چي په تجارت ئي واچوي او فايده ترينه واخلي، ددي مسالي وضاحت مخکي تير شو بيا ئي اعاده کولو ته اړتيا نشته.

په سودي بانکونو کې دپيسو دښودلو لاملونه:

په بانک کې دپيسو دښودلو تر شاه دوه لاملونه موجود دي:

لومړې: هغه کس چې غواړي له خپل مال څخه گټه ترلاسه کړي او دغه گټه دسود دلاري لاسته راوړي، ځکه دا اسانه او هم دسرماني ضمانت پکښې خوندي دی، پدې کې شک نشته چې دا ناروا او حرام دی، او څښتن ئې دالله له لوري لعنتي کړي شويدي.

دويم: هغه کس چې غواړي خپل مال خوندي وساتي دا دوه حالته لري: چې يا به په هيواد کې اسلامي بانک موجود وي او يا به نوي.

کچيري په هيواد کې اسلامي بانک وجود ولري نو پدې صورت کې روا نده چې يوڅوک خپل مال په سودي بانک کې کيږدي، ځکه له يوې خوا دپته څه اړتيا او ضرورت نشته، او له بلې خوا داسې بانک موجود دي چې پرته دسود څخه پکښې خپل مال ښودلای شي.

ددې مسالې حکم په اسلامي شريعت کې معلوم او ثابت دي، چې ازهر دعلماو هم په همدې باره کې دغسې فتوا ورکړېده هغوي پخپله فتوا کې ويلي دي: که يو مسلمان په اجنبي بانک کې خپله شتمني پداسې حالت کې ږدي چې په هيواد کې اسلامي بانک موجود وي دا کار ناروا او حرام دی.

دارنگه درابطه العالم الاسلامي مجمع الفقه هم پدې اړوند ورته فتوا ورکړېده چې په هغې کې راغلي: په هر مسلمان دا حرام دي چې داسلامي بانک سره ئې تعامل اسانه وي او دننه په هيواد کې اسلامي بانک موجود وي خو ددې سربيره دې خپله شتمني په سودي بانک کې ږدي، ځکه پدغسې حالت کې دې هيڅ ضرورت دپته نلري چې دسودي بانک سره تعامل وکړي، پده لازمه ده چې له سودي بانک څخه خپله شتمني سمدستي وباسي او په اسلامي بانک کې واچوي دحرامو پر ځاي په حلالو بسنه وکړي.

دويم: کچيري په هيواد کې اسلامي بانک نوي موجود پدې صورت کې مساله تفصيل ته اړتيا لري:

پداسې حال کې چې په هيواد کې اسلامي بانک نوي او په هيواد کې امنيت هم ډاډ وړ نوي انسان پخپله شتمني ويريږي او نشي کولای په کور کې خپله شتمني وساتي نو پدغسې شرايطو کې په سودي بانک کې دپيسو ښودل جواز لري خو په څو شرطونو سره چې هغه په لاندې ډول دي:

الف: پدې اند به وي چې کچيري ددې څخه بل غوره بديل پيدا کړي نوخپله شتمني به دغه بانک څخه وباسي، ځکه يو شي چې دضرورت پر بنسټ روا شي کله چې ضرورت ختم شي حکم خپل حالت ته راگرځي.

ب: په سودي بانک کي چي کله پيسي ږدي نو دگتي اخستلو تړون به نکوي بلکي له بانک سره به پدي اتفاق کوي چي دی به يوازي خپله سرمايه غواړي دگتي هيڅ غوښتنه به نکوي، ځکه اصل دادی چي په سودي بانکونو کي دپيسو ښودل ناروا دي صرف دضرورت له مخي جواز لري، چي مال ئي له غلا او هلاکت څخه خوندي وساتل شي، او ضرورت به دخپلي اندازي په قدر وي.

د سودي بانک دگتي حکم

کچيري مونږ دضرورت له مخي په سودي بانک کي خپله شتمني کيږدو خو بانک زمونږ دشتمني حساب وکړي او په پاي کي مونږ ته گټه راکوي نو ايا پدي گټي به مونږ څه کوو اخستل ئي روا دي يا ندي؟
پدي مساله کي دعلماو بيلابيل نظريات دي چي په لنډ ډول به په لاندي توگه ورته اشاره وکړو:
لومړي: يو شمير علماء پدي اند دي چي دغه گټه روا ده چي وائي خلو او داسي استفاده ورنه وکړو لکه څرنگه چي له اصل مال څخه کوو.

دغه نظر غلط او فساد ئي په بشپړه توگه ښکاره او څرگند دی ځکه که داسي شي نو ددي معنی به دا وي چي سود خوړل جواز لري او هغه څه مو حلال وگنل چي الله او دهغه رسول حرام کړيدي او ټول امت ئي په حرمت اتفاق کړيدي، الله تعالی فرمائي: " وذررو ما بقي من الربا ښ کنتم مږمنين. "

ژباړه: ايا مومنانو له الله نه وويريږي او ستاسي چي کوم سود پر خلکو پاتي هغه پريږدي که په رښتيا سره مو ايمان راوړي وي.

او فرمائي: " وږن تبتم فلکم رءوس ډموالکم لا تظلمون او تظلمون "

ژباړه: که اوس هم توبه وباسي او سود پريږدي نو تاسي دخپلي پانگي اخستلو حقدار ياست مه تاسي تيري کوي او نه به پرتاسي تيري وشي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: " چاچي زيادت وکړ او دزيادت غوښتنه وکړه نو سود ئي وخوړ، وروکونکي او اخستونکي يو شانته دي. "

دارنگه ئي فرمايلي دي: " الله پاک لعنت وائي په سود خوړونکي سود ورکوونکي دسود په ليکونکي او دسود په شاهدانو. "

د ابن رجب حنبلي دهغه چا په اړوند چي د حرام څخه خيرات كوي په هكله وائي: خائن، غاصب او ددوي په څير نور كسان چي خيرات كوي ددوي خيرات نه قبليري او په احاديثو كي چي دنه قبليدو خبر راغلي له هغو نه همدغه كسان مقصد دي، دا پدي معنى چي هيڅ اجر نه وركول كيږي، بلكي لا گناهگاران دي ځكه چي په پردي مال كي پرته دهغه داجازي نه تصرف كوي.

له سعيد بن مسيب څخه يو سړي پوښتنه وكړه وئي ويل: " ما يو شي پيدا كړ، ايا هغه مخكي لدينه چي اعلان ئي كړم خيرات كړم؟ هغه وويل: پدي سره نه تاته ثواب شته او نه ئي څښتن ته. "

ددي څخه مقصد دادى چي په ناروا او حرام مال سره چي سود هم پكښي راځي نفع اخستل جواز نلري، آن كه خيرات ئي هم كړي.

دويم قول: دوي پدي اند دي چي له بانك څخه دي نه اخلي او بانك ته دي پرپردي چي څه پري كوي هغه دي پري وكړي.

ددي نظر گن شمير معاصر علماء مخالفت كوي لكه شيخ مصطفى زرقاء، شيخ سنبهلي او هند زياتره علماء

دوي وائي: په صحيح او حقيقي توگه ثابته شوي چي هغه پيسي چي څښتن ئي نه اخلي او بانك ته ئي پرپردي بانك هيڅكله هغه خپلو څښتنانو ته نه سپاري، بلكي دخپلي خوښي مطابق ئي مصرفوي، او دغه مصارف يا جهتونه كه دبانك له نظره صحيح او سالم وي خو داسلامي شريعت له نظره امكان لري داسي مضر وي چي داسلامي ټولني دنړولو لامل وگرځي، چي ددي بيلگي خورا زياتي دي دساري په توگه په هند كي دبرتانوي استعمار پر مهال دمسلمانانو دهمدغي سودي گټي پيسي دكليساو په جوړونه، او دتبشيري موسساتو په تقويه كولو مصرفيدي، تردي چي كليسا دمسجد دسود په روپو جوړه شوه، كله چي مسلمانانو دغه دردونكي حالت ته وكتل نو په اړوند يي فتوا وي صادري كړي.

دديو بند پخواني مفتي شيخ عزيز الرحمن رحمه الله نيمه پيرى وړاندي ددغه سوال په ځواب كي وويل: هغه گټي چي خلك ئي دبانكونو څخه دهغو پيسو په عوض كي اخلي چي دامانت په توگه ئي هلته ايښي دي دا هغه سود دى چي الله پاك حرام كړيدى، هيچا ته نده روا چي دا پيسي واخلي، او كه څوك ئي واخلي نو بيوزله او فقيرانو ته دي وركړي.

دپاكستان مشهور مفتي شيخ محمد شفيع ددي په موضوع په هكله داسي فتوا وركړيده: كچا په بانكونو كي پيسي ايښي وي نو دهغو گټه (سود) دي بانكونو ته نه پرپردي ځكه هغوي ئي دمسيحيت او تبشير په خپرولو مصرفوي، بلكي هغه گټه دي واخلي او په بيوزله او فقيرانو دي وويشي، مگر پخپل ځان ئي مصرفول حرام دي.

خُيني علماو پدي نظرئي نيوكي ڪريدي او ويلي دي: داچي نوموڙي بانڪونه دغه گتِي په تبشيري او تنصيري لارو ڪي لگوي، دا فرموله په ٽولو بانڪونو نشي پلي ڪيڏاي، او ڪه دا فرموله ٽولو بانڪونو ته راجع هم شي نو دا په گومان ولاڙه ده، ڪُڪه مونڙ ته په يقين سره څرگنده شوي چي يو شمير بانڪونه ئي په همدي چارو نه لگوي.

دويم: ڪه ديتو تسليم شو چي بانڪونه ئي په تبشيري او تنصيري مراڪزو لگوي نو ايا دا ددي معني ده چي بانڪ داسلام سره جگړه ڪوي، او ڪچيري داسلام سره په جگړه ڪي وي بيا په دغسي بانڪونه ښودل دهغوي تقويه او مرسته ده، او ددي مثال داسي دي لکه يو څوڪ چي دفتني پر مهال سلاح خرڅوي، آن چي لدينه هم بده گناه ده، ڪُڪه دا داسي چاته قرض ورکول دي چي هغه مسلمانان پري وڙني چي دا په قطعي توگه حرام دي.

دريم: ڪچيري علت او لامل دبانڪ تقويه وي نو بانڪ خو دسرمائي په ښودلو لدينه لابنه تقويه ڪيري، ڪچيري پدغسي بانڪونو ڪي دمال ښودل دضرورت له مخي وي چي له ورکيدو او هلاڪيدو څخه ئي ويريري نو ايا دسود اخستلو علت اولامل څه شي دي؟

ددي څخه داسي څرگنده شوه چي په بانڪ ڪي گتِه (سود) پريښودل يا اخستل دموضوع څه گوښي ده، ڪُڪه ڪه مونڙ دا گتِه واخلو او يائي بانڪ ته پريږدوي خو دسود دٽرون (عقد) څخه نه خلاصيرو او اسلامي شريعت له ترون (عقد) دسود څخه منع ڪريده، چي دا دسود خوږونڪي، وروکوونڪي، ليكونڪي او شاهدانو ٽولو ته شامل دي، ڪُڪه رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي دي: " الله پاك لعنت ويلي په خوږونڪي دسود وروکوونڪي دسود ليکوونڪي دسود او شاهدانو دسود باندي. "

نو داسي بريښي چي منع او حرمت په ترون (عقد) پوري ٽراو لري، په گتِه ڪي دتصرف مسله گوښي او جلا ده. دريم قول: ددي نظر څښتنان وائي چي دبانڪ څخه دي گتِه واخستله شي او بيا دي هغه هلاڪ او له منځه يوسي ڪُڪه چي حرامه ده.

ابن رجب وائي: فضيل بن عياض پدي اند و چي ڪه دچا سره حرام مال وي او څښتنان ئي ورته معلوم نوي نو هغه دي ضايع ڪري او په سمندر ڪي واچوي.

ڊاڪٽر يوسف قرضاوي پدي نيوكه ڪري او ويلي دي: دغه عمل داسلامي شريعت دقواعدو مخالف دي ڪُڪه په شريعت ڪي دضايع ڪولو دمال څخه منع راغلي، او پدي ئي ٽينگار ڪري چي له مال څخه گتِه واخستله شي.

شيخ مصطفى زرقاء ويلي دي: دگتِي لاسته راوړني په مال ڪي څه گناه نشته چي مونڙ ئي دضايع ڪولو امر ڪوو، او ضايع ڪول ئي دالله پاك دنعمت څخه سرغږاوي دي، چي يو احمقانه ڪار دي، اسلامي شريعت ٽول له حکمتونو ڊڪ دي ڪُڪه چي وضع ڪوونڪي ئي حڪيم دي.

ددي نظر غلطي له ورايه ښکاره ده چې ځکه فاعل ئي غواړي چې ځان له سود څخه وژغوري پداسي حال کې چې په بانک کې دخپلي شتمني په ښودلو سره په سود کې واقع شو، آن چې صرف له بانک سره په لاسليک کې سود کې ورگډ شو، پدې اساس نووي دحرام په اړوند وائي که څوک غواړي ددغسي ناروا مال څخه ځان خلاص کړي او الله ته توبه وباسي نو دا بيا صحيح نده چې هغه مال ضايع کړي او په سمندر کې واچوي بلکې دمسلمانانو په مصالحو کې دي ولگوي.

څلورم قول: دغه گټه (سود) دي دبانک څخه واخلي او پر فقيرانو او مسکينانو دي وويشي او يا دي هم دمسلمانانو په مصالحو کې ولگوي.

ډاکټر يوسف قرضاوي وائي: حرام په ملکيت کې نه راځي له همدې کبله پکارده چې خيرات يې کړي لکه څرنگه چې محققين علماء وائي، دارنگه زياتوي: څرنگه چې دی خاوند ندي نو اخستل ئي ورته روا دي او په بيوزله او مسکينانو به ئي تقسيم کړي او يا به ئي هم دمسلمانانو په مصالحو کې ولگوي، دپيسو گټه (سود) نه بانک ملکيت دی او نه دپيسو دڅښتن، بلکې دا دعام مصلحت ملکيت دی، دا حکم په ټولو حرامو پلي کېږي، ددغسي مال زکات نشته ځکه زکات حرام مال نشي پاکولاي، بلکې پدغسي مال کې پاکي پدې راځي چې خيرات ئي کړي.

شيخ مصطفى زرقاء وائي: که څوک خپله شتمني په سودي بانک کې کېږدي نو هغه فايده (سود) چې بانک ئي ورکوي روا نده چې دخپل ځان په مصلحت کې ولگوي، او نه دي بانک ته پرېږدي نو ايا څه به پرې کوي؟ ددي په ځواب کې وائي: دغه فايده يا گټه دي دمال څښتن واخلي پخپلو منافعو کې دي نه لگوي بلکې بيوزله او فقيرانو ته دي ورکړي.

غزالي وائي: که چا سره حرام مال وي او غواړي توبه وباسي کچيري ددغه حرام مال خاوند معلوم وي نو هغه ته او يا دهغه وکیل ته دي وسپاري، که هغه مړ وي نو ورته و ته دي ورکړي، اوکه خاوند ئي معلوم نوي نو بيا دي دمسلمانانو په مصالحو کې ولگوي لکه پل، مسجد، جهاد او داسې نور او که دا هم امکان ونلري نو فقيرانو ته دي ورکړي.

ابن القيم وائي: کچيري دچا سره حرام مال وي او هغه خاوند معلوم وي نو خپل خاوند ته دي وسپاري، که هغه مړ وي ورته و ته دي وسپاري او که خاوند ئي معلوم نوي نو بيا دي خيرات کړي مسکينانو او فقيرانو ته دي ورکړي.

دمعاصرو او پخوانيو علماو دفتوا ترمنځ توفيق:

معاصر علماء پدي اند دي چي دبانكونو څخه دي دغه گټي واخستلي شي او پر بيوزله او فقيرانو دي وويشلي او يا دي هم په مصالحو دمسلمانانو كي ولگوي دوي پدي مسله كي دپخوانيو علماو پر نظرياتو تكيه كړيده، كه څه هم ددوي دنظرياتو او دهغوي دنظرياتو ترمنځ يو لړ اختلاف موجود دى.

دوي خپله فتوا په مطلق ډول وركړيده او ټولو هغو ته شامله ده چي په لاس كي حرام مال وي كه توبه ئي ايستلي وي يا نوي، ددي سربيره دتل لپاره دسود اخستني لار پرانستلي ده، چي وروسته به ئي په هغه څه كي مصرفوي چي مخكي بيان تيرشو.

مگر پخوانيو علماو په مقيد شكل فتوا وركړيده، هغوي څرگنده كړيده چي لومړي به توبه وباسي له حرام مال څخه به ځان خلاصوي، او پدي اند به وي چي بيا به دا كار نكوي وروسته له هغه نه به بيا دغه دسود پيسي بيوزله او فقيرانو ته وركوي.

داسي ښكاري چي دپخوانيو علماو نظر دمعاصرو په پرتله غوره دي، ځكه حرام مال هغه مهال فقيرانو او يا هم دمسلمانانو په مصالحو كي لگول كيږي چي كله ئي څښتن له حرامو څخه توبه ايستلي وي، او غواړي نور دحرام مال څخه ځان پاك او خلاص كړي پدي صورت كي به ددي فيصله كيږي چي خپل دغه حرام مال له منځه يوسي.

داچي دغه لار داسي وگرځوله شي چي تل دسود پيسي اخلي او بيائي په هغو لارو چارو كي لگوي چي مخكي ذكر شوه دا دپخوانيو علماو دنظر سره جوړ ندي.

دشريعت گڼ شمير دلايل هم په همدې تاكيد كوي الله تعالى فرمائې: "يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربا ښ كنتم مرمين، فږن لم تفعلوا فږذنوا بحرب من الله ورسوله وږن تبتم فلکم رعوس ږموالکم لا تظلمون ولا تظلمون"

ژباړه: اي مومنانو له خدايه يوويريږي او ستاسي چي كوم سود پرخلکو پاتي دى، هغه وريږيږدي، كه په رښتيا سره مو ايمان راوړي وي، خوكه تاسي داسي ونكړل، نو خبر اوسي چي دالله او دهغه درسول له خوا ستاسي پر خلاف دجگړي اعلان دى، كه اوس هم توبه وباسي او سود پريږدي نو تاسي دخپلي پانگي اخيستلو حقدار ياست، مه تاسي تيري كوي او نه به پرتاسي تيري وشي.

پدي اساس وروسته له توبه ايستلو څخه دمال لاسته راوړنه صحيح نده، ځكه الله تعالى وويل: "وږن تبتم فلکم ورعوس ږموالکم"

قرطبي وائي: آيت پدي تاكيد دي چي وروسته دتوبي ايستلو څخه به ئي نه اخلي، ددي فرمولي پر اساس دسود دحراموالي څخه وروسته كه دچار سره حرام مال وي او كه هغه دسود نه وي يا دبلي لاري نه راغلي وي نو پكار ده چي لاندي چاري ترسره كړي :

الف: دغه حرام مال به بيرته هغه چاته وسپاري چي له چانه ئي اخستي وي، كچيري هغه نوي يا وفات شوي وي نو بيا به ئي دهغه ورته و ته سپاري، كچيري دهغه ورته نوي نو هغه چاته به ئي سپاري چي دچا پر هغه قرض وي، او كه دا هم ورته معلوم نوي نو بيا به ئي مسكينانو ته وركوي او يا به ئي هم دمسلمانانو په مصالحو كي مصرفوي، البته ددي څخه وروسته به په هيڅ توگه بيا دسود كړنه او عمل نه ترسره كوي لكه څرنگه چي څوك دچال مال غصب كړي او بيا توبه وباسي نو هغه غصب كړي شوي مال به ئي څښتن ته سپاري او بيا به هيڅكه دغسي كار نكوي.

په حرام مال سره خيرات يا صدقه نه كيږي

دسود يا بل ناروا کار څخه توبه ايستونکي بايد پدي وپوهيږي چي کچيري ددغه مال خپل څښتن معلوم نشي، او نه ئي ورته وپيژندلي شي، نو دخيرات يا صدقي ورکولو په صورت کي به ددي ارزو نلري چي پدي سره به ثواب ترلاسه کړي، بلکي دغه کړنه يوازي ددي دپاره ده چي له حرامو څخه ځان خلاص کړي، او هم مال لدينه وژغوري چي پرته دکوم منفعت څخه ئي ضايع کړي، ځکه په صيح مسلم کي له ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی وائي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: "الله پاک پرته دطهارت نه لمونځ نه قبلوي او نه دخيانت له مال څخه خيرات قبلوي ."

او په صحيحينو کي له ابوهريره څخه روايت دی وائي: نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: "که څوک په پاک مال سره خيرات ورکړي - او الله پاک هم له پاک نه بغير دبل مال خيرات نه قبلوي - نو دغه کس به الله پاک پخپل لاس سره ونيسي."

ددي څخه څرگنده شوه چي الله پاک يوازي دپاک او حلال مال خيرات قبلوي کچيري مال حرام دا خيرات نه كيږي.

د اسلام پر بنسټ ولاړه لار

پدي کي شک نشته چي معاصر پرمختگ گڼ شمير مسایل را ولاړ کړي دي او دژوند په هره برخه کي نوي پرمختگونه شويدي چي ددي په سر کي اقتصادي مسایل دي، نن دنړۍ په گوټ گوټ کي په سود ولاړ موسسات او بانکونه وجود لري آن چي يو سړي دداسي بانک په لټه کي شي چي هلته سود نوي نو په مشکل سره به ئي مومي، مگر ددي سره سره اسلام دژوند ټول کړه وړه داسي حل کړي چي هيڅ مشکل پکښي ندی پاتي او په هره زمانه کي چي کوم مشکل راځي نو اسلام دهغه لپاره بڼه حل لري، اوس پوښتنه داده چي ددغو سودي بانکونو بل غوره بديل څه شي دی؟

که واقعيت ته وگورو نو دسودي بانکونو غوره بديل په معاصر وخت کي اسلامي داسي بانکونه دي چي کړنه ئي پداسي مضاربت ولاړه وي چي اسلامي احکامو سره ټکر نخوري، او گټه پداسي عادلانه توگه وويشي چي له هر راز ظلم څخه خوندي او پاکه وي ځکه گټه د سرمائې په اندازه ويشله كيږي او رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: "گټه په ضمانت سره ده"، او شرعي قاعده داسي ده "گټه په تاوان ده ."

داسلامي بانکونو ځانگړتياوي :

الف: اسلامي بانکونه به داسلامي مضاربوي شرکت پر بنسټ ولاړ وي.

ب: اسلامي بانکونه دټولو مسلمانانو لپاره ددي لار پرانزي چي خپلي سرمائې په مشروع طريقه وکاروي او دغه کړنه ددي لامل گرځي چي په شتمنيو کي زيادت پداسي طريقه راشي چي هغه روا وي او له بلي خوا دخلکو شتمني له خزانه کولو څخه ژغوري.

ج: داسلامي بانکونو په جوړونه سره اسلامي اقتصاد زيات پرمختگ کوي.

د: داسلامي بانکونو جوړل دټولني مالونه له حرامو څخه ژغوري او پداسي لارو چارو ئي استعمالوي چي هغه مشروع وي.

ه: داسلامي بانکونه جوړونه دکفارو داققتصاد دکمزورتيا لامل گرځي.

و: داسلامي بانکونو جوړونه ددي لامل گرځي چي گټي به په عادلانه توگه دخلکو ترمنځ ويشلي کيږي چي پر هيچا به ظلم او تيري نه کيږي.

ز: داسلامي بانکونو جوړونه به ددي ښکارندوي چي مسلمانان خپل دين ته ژمن دي او سختو او ستونځمنو حالاتو کي هم دوي هغه لار تعقيبوي چي اسلام ورته دهغي اجازه کوي.

اوس که واقعيت ته وگورو نو په شلمه پيړۍ کي يو شمير مسلمانانو ددي ستونزي درک وکړ او هماغه وو چي داسلامي بانکونو په پرانستلو ئي پيل وکړ، تر څو پدي سره وکولاي شي له يوي خوا مسلمانان له ناوړه عمل سود څخه وژغوري او بلي خوا داسلامي نړۍ اقتصاد ته ښي برياوې ورپه برخه کړي، چي که مبالغه ونکړو نو دغو بانکونو ښي پايلي لرلي دي او گڼ شمير خلک ئي خپل ځان ته راجذب کړيدي، تراوسه پوري داسلامي نړۍ په بيلابيلو هيوادونو کي دغه بانکونه پرانستل شوي دي دبيلگي په توگه د دبي اسلامي بانک، د اردن اسلامي بانک، دقاهري نړيوال اسلامي بانک، دسودان اسلامي تضامني بانک، دبنگلدېش اسلامي بانک، او داسي نور چي په لنډ ډول به ديو يا دوو تگلارو او کارونو ته اشاره وکړو:

د دبی اسلامي بانک

دغه بانک په کال 10/3/1975م کې د اماراتو په هیواد د دبی په ښارگوټي کې پرانستل شو، نوموړي بانک دخلکو مالونه پداسې توګه کاروي چې د سود څخه په بشپړه توګه خوندي وي او دې مهاله ئې ګڼ شمیر کارونه ترسره کړيدي چې ځینې په لاندې ډول دي :

الف: د سوداګري چارې په داسې شکل مخ پر وړاندې بیول چې داسلامي شریعت د احکامو سره موافقي او برابري وي.

ب: د راکړې او ورکړې (تبادلې) کړنې پداسې توګه چې خپله مزدوري هم ځینې ستنه کړې او داسلامي شریعت د احکامو سره ټکر ونخوري.

ج: د بیلابیلو پروژو جوړول، د صادراتي او وارداتي توکو چارې مخ ته بیول، دارنګه د ټیکداری په کارونو کې برخه اخستل.

نوموړي بانک تر اوس مهال زیات کارونه کړي لکه دعقاراتو په برخه کې ددبی په ښارگوټي کې د بدر په نوم داوسیدني ښارگوټي جوړونه، چې دغه ښارگوټي دوژوند له ټولو وسایلو څخه برخمن دی، دارنګه بانک د مرابحي بیعي کړنه د وارداتو او صادراتو له لارې ترسره کوي، چې پدې برخه موټرو، کورونو او دکور دسامانونو دنده پر مخ بیائي، دا شان نور ډیر داسې کارونه دي چې دغه او نور اسلامي بانکونه ئې اجراء او تراوسه پوري ښي لاسته راوړني لرلي دي.

داسلامي بانکونو کړنلاره:

څرنگه چې داسلامي بانکونو تگلاره د سودي بانکونو څخه توپیر لري نو ددوي کړنې په لاندې توګه ترسره کیږي:

الف: د امانتونو په عوض کې خلکو ته ګټې نه ورکوي.

ب: خلکو ته دګټو په مقابل کې قرضونه نه ورکوي.

ج: د کمبیاالا په چکونو چې کله دخپلي مودي څخه وروسته کړي کومه ګټه نه اخلي.

داسلامي بانکونو خدمات:

1- دجاري حسابونو پرانستل، چي پدي کار کي دهغه کس لاسليک اخلي چي اکاونت پرانزي، او هغه ته بانکي کتابچه ورکوي ترڅو دهغي وسيله خپلي پيسي له بانک څخه وباسي، مگر دامانتي پيسو په عوض کي بانک هيڅ گټه نه ورکوي

2- دگتي نه پرته دحساب (اکاونت) پرانستل، چي پدي ترڅ کي پيسي اينبودونکي ته دبانک کتابچه ورکوي او ټول هغه امانت چي په بانک کي ردي هغه پکښي ليکي، او پرته دگتي څخه ئي بيرته وغوښتني پر وخت ورته سپاري.

3- محدودې نيتي لپاره داستثماری دفترونو پرانستل، امانتونه او دگته لرونکي پيسي دبانک په فايده کي زيارت رول لوبوي، دارنگه ددي احتمال هم لري چي خساري پر مهال به تاوان پر غاړه اخلي، او کچيري دغه شتمني پخوا له وخت څخه له بانک څخه وايستلي شي نو دگتي مستحق نه بلل کيږي، ځکه هغه شرائط ئي پوره نکړه چي دتړون (عقد) پر مهال ورسره شوي وو .

4- داستثمار حساب

دغه حساب به په دوه ډوله وي :

لومړي: دپيسو (ودائع) ښودل او داستثمار په اوږد بانک ته کامل اختيار ورکول، پدي معنی چي دپيسو ښودونکي بانک ته ددي اختيار ورکوي چي پيسي دخپلي خوښي مطابق په هره پروژه کي چي کاروي کار دي کړي.

دويم: دپيسو جمع کول مگر ددي سره سره داستثمار لار تعينول، پدي صورت کي به پيسي ښودونکي دمال داستثمار لپاره لار ټاکي.

البته په دواړو حالاتو کي بانک دپيسي ښودونکي مضارب شريك بلل کيږي، پدي معنی چي دټولو هغو کسانو دکار او پيسو داستثمار وکیل دي چي خپلي پيسي ئي په بانک کي ښي وي، دبانک دمال کال په پای کي به پيسي ښودونکي خپله گټه واخلي، او کچيري پروژه محدود وخت ولري نو دپروژي دسرته رسولو وروسته به خپله گټه ترلاسه کړي.

5- داجنبي پيسو پيريدنه او پلورنه، البته دغه کړنه (صرف) به داسلامي شريعت مطابق دهماغي ورځي په قيمت او مخکي له جلاوالي څخه به ئي تسليموي.

6- دهيواد په دننه او بهر ته دپيسو ليردونه، پدي ليردونه کي به بانک يوازي هغه پيسي ستنوي چي په ليردونه مصرف شوي وي.

7- په مقابل د مزدوري کي دمالی اوراقو ساتنه.

8- دخزانو (امانتونو) اجاره کول.

9- دټيكداري په کارونو کې شرکت کول، البته دغه شرکت به دهغه مضاربت په اساس وي چې داسلامي شريعت داساساتو سره برابر وي، پدې صورت کې به کارکوونکي په کار او ياهم په کار او يوه برخه دمال سره شريک وي او بانک به يوازي په مال سره شريک وي، گټه او تاوان به داتفاق مطابق تقسيموي.

10- داعتقاد پاني ورکول: کچيري هغه کس چې خپلي شتمني دبانک سره يښي وي وغواړي دبهر څخه يو شمير تجارتي توکي وارد کړي، پدې صورت کې له بانک څخه داعتقاد پانه اخلي چې دهغي قيمت به دده له حساب څخه ستنه کړي او يا به هم بانک پدې کړنه کې دده سره شريک شي، بانک به پخپل وار لازم اجراءات ترسره کوي لکه دتوکو دقيمت سپارل صادرونکي جهت ته، دارنگه دهغو دکرائي مصارف او داسي نور.

په بانک کې دپيسي ښودلو شرايط :

الف: کله چې په بانک کې دامانت په شکل پيسي ږدي، نو څښتن ته ئې روا ده چې هر وخت غواړي خپلي پيسي وباسي نو ايستلاي شي، بانک ته روا نده چې دغه پيسي استعمال کړي او يائي پکار واچوي، او که ورکې شي نو بانک ئې ضامن ندي پدې شرط چې په ساتنه کې تقصير نوي کړي، البته دغه حکم په هغو خزانو او صندوقونو هم پلي کېږي چې بانک ئې خپلو همکارانو په اجاره ورکوي.

ب: کچيري دقرض په شکل کېږدي، بيا ئې څښتن ته روا نده چې له خپلي معيني نيټي څخه مخکې وباسي، پدې صورت کې بانک ته روا ده چې پکار ئې واچوي، دارنگه د ورکې په حالت کې بانک ضامن دی، او دا پر هغو حساباتوهم پلي کېږي چې تر معيني نيټي پوري حسابونه منجمد شوي وي، او په جاري حسابونو کې څښتنان کولاي چې څه وخت وغواړي هغه وخت ئې ايستلاي شي، او پدې صورت کې به ئې شرعي کيفيت پدې شکل وي: داسي قرض دي چې کله ئې وغواړي نو هممهغه وخت به ورته ورکول کېږي.

ج: که دامانت په شکل ئې ښي وي نو زيادت به نه اخلي او اخستل ئې ناروا دي، او که دقرض په شکل ئې ښي وي، نو يا به ئې زيادت شرط کړي وي يانوي که شرط کړي ئې وي دا حرام دي، او که نه ئې وي شرط کړي، او نه ئې قرض دزيادت وسيله گرځولي وي، نو بيا روا ده، مگر که مونږ خپل عصر ته وگورو او بيا ددي سره سره دمسلمانانو کمزوري ايمان، او لږ تقوا ته نظر وکړو نو دا به بهتره وي چې اسلامي بانکونه دا کار ونکړي، پدې معنی چې دقرض په عوض کې چاته زيادت ورنکړي داځکه چې :

لومړي: بانک قرض ددې پخاطر ندي اخستي چې بانک ورته محتاج دی، بلکې خپله قرض ورکوونکي دپته محتاج دی چې خپله شتمني په بانک کې وساتي، او کچيري دامانت په شکل کېږدي نو پدې صورت کې قرض ورکوونکي له ورکيدو نه پري ويريږي، ځکه دامانت په شکل ئې بانک ضامن ندي، دارنگه دامانت په شکل له بانک سره مالونه

دومره زیاتېږي چې بیا ئې بیلوالی خورا ستونځمن دی، پرته لدینه چې په ځانگړیو صندوقونو کې کېږدي او په عوض کې مزدوري اخلي .

دویم: که بانگ دغه کار وکړي نو دابه ئې یو عادت وگرځي، او دخلکو زړونه به ځانته را واړوي، او په مقابل کې به دخلکو زړونه دهمدي زیادت پوري وتړل شي چې اسلامي شریعت دهغو کارونو اجازه نه ورکوي چې په پای کې دناروا لامل گرځي او دپته په اسلامي فقه کې (سد الزرائع) وائي، چې بنسټ ئې خپله رسول الله صلی الله علیه وسلم یښي.

الف: رسول الله صلی الله علیه وسلم مسلمانې ښځې لدینه منع کړي چې دسجدي پر مهال خپل سرونو دنارینه و څخه مخکې اوچت کړي، ترڅو سترگې دنارینه و په فرجونو ونه لگيږي. "

دا د (سد الذریعه) له جملې څخه دی.

ب: رسول الله منع کړي چې یو سړي دبل سره دپلورني او پیروني پر حالت کې وي نو دریم ته روا نده چې دپلورني یا پیردني غوښتنه وکړي " دا حدیث دمخکني په څیر دی، ځکه دغه کړنه دمسلمانانو ترمنځ د دښمني او حسد لامل گرځي.

نو دپورتنۍ قاعدې (سد الذرایع) پر بنسټ باید ووايو: چې الله پاک یو شي حرام کړي دهغه ټولې لارې چارې ووسایل یې هم حرام گرځولي دي، ترڅو دحرمت تحقیق صورت ومومي، کچیري لارې چارې او وسائل مشروع واي نو دا به دحرمت سره په ټکر کې و، او خلکو به بیا دحرام خوړولو لپاره همدغه چلونه او حیلي کارولي.

دارنگه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: " غټ دگناهونو نه داده چې سړي خپلو والدینو (مور او پلار) ته ښکښل کوي، صحابه و وویل اي دالله استازیه! څرنگه یو سړي خپلو والدینو ته ښکښل کوي، هغه مبارک وویل: دبل چار پلار ته ښکښل کوي او هغه دده مور اوپلار ته ښکښل کوي. "

ددي فرمولې پر بنسټ ویلای شو چې سود ټولې لارې چارې باید وتړلې شي، او که څوک دسود پورتنۍ لارې پرانزي بیا ډیر نیرده ده چې پکښي ور گډ شي، او کوم چې مضاربت دی نو پکار ده چې په بشپړ ډول داسلامي تعلیماتو موافق ترسره شي، گټه او تاوان د شوي موافقنامې پر اساس توزیع شي، اودغه لاره داسلامي اساساتو سره جوړه او برابره ده. والله اعلم.

خاتمه

دپورنيو معلوماتو پر بنسټ داسي ښکاري چې دخلکو معاصر ي چاري او کړني دژوند په ټولو برخو پرمخ تللي، چې دغي کړني داسي څه رامنځته کړي چې هغه نوي تاکتيکونو او نوي اجتهاداتو ته اړتيا لري، که معاصر پرمختگ ته وگورو نو هر څه دپخوا څخه بدل شوي، اوس مهال خلکو ژوند په ټولو برخو کې ديو بل سره تړلي دي، ددوي دژوند وسايل يو دبل سره داسي تړل شوي چې دبيلوالي امکان له منځه تللي، او که اقتصادي ډگر ته راشو نو دهيوادونو اړيکي په همدې راڅرخي، آن چې نن په نړۍ کې کومې شخړې روانې دي تر شاه اقتصادي انگيزې دي، امريکا چې نن کومه جگړه پيل کړې بنسټيز لامل ئې اقتصاد دی، ترڅو دنورو زيرمي پخپله ولکه کې راولي په تيره بيا تيل، دارنگه دپيسو معاصر نظام راوستل او بيا دهغه پلي کول هغه څه و چې ترشاه ئې نور اهداف لرل، دسرو او سپينو زرو په ځاي دمعاصرو کاغذي نوټونو رواجول داسي موضوع وه چې استعماري او ځواکمنو هيوادونو پرې دوه هدفه ترلاسه کړه، له يوې خوا ئې هغه هيوادونه چې ددوي دپاليسي څخه ئې مخالفت کول دهغوي ملا ئې په همدې ورماته کړه ځکه ځواکمنو هيوادونو به ئې پر ضد اقتصادي بنديزونه ولگول چې دغه کار به خپله دهيواد پيسي را وغوځولي او بيا به ئې نشوای کولاي دهغوي مقاومت وکړي نو خپله به ورته تسليم وو، او بلي خوا ئې خلک دسود خوړولو ته اړ کړه، ځکه معاصر کاغذي نوټونه يا پيسي کال په کال خپل ارزښت دلته ورکوي نو که پيسي همداسي پاتي کيږي په بل کال کې هغه ارزښت نوي کوم چې په سر کال کې وو، همدې کړني استعمارگرانو خلک دپته ليواله کړه چې خپلي شتمني په سود واچوي تر څو هغه نقصان پرې پوره کړي چې پيسي ئې دوخت په تيريدو سره له لاسه ورکوي، سربيره پردي دمعاصري تجارتي بانکونو گټې يوازي او يوازي استعمارگرانو ته رسيږي ځکه په اسلامي هيوادونو کې داسي ډاډمن بانکونه وجود نلري چې خلک هلته خپلي شتمني پکښې وساتي نو دا سبب شو چې گڼ شمير مسلمانانو خپلي شتمني داروپا په بانکونو کې کښودې، تردي چې يوې سروې وښوده که دخليج دشتمنو هغه شتمني چې يوازي دسويس په بانکونو کې دوي يښي دهغي زکات پر بيوزله او فقيرانو وويشل شي نو په اسلامي نړۍ کې به بيوزلي او فقر ختم کړي.

البته ددې سره سره يو شمير مسلمانان دپته متوجه شول او داسلامي بانکونو په پرانستلو ئې پيل وکړ چې تر اوسه پورې په يو شمير هيوادونو کې جوړ شوي هم دي او ترډيره بريده ئې ښي پايلي لري، له يوې خوا ئې خلک له ناروا (سود) څخه وژغورل او له بلي خوا ئې اسلامي هيوادونو اقتصاد ته وده ورکړه، آن چې اوس کفري هيوادونو دمسلمانانو دشتمنيو دجذبولو لپاره هڅي اوهاندي شروع کړي چې داسي بانکونه جوړ کړي چې داسلامي احکامو سره ټکر ونخوري او ددې دپاره ئې اسلامي علماء ځانته غوښتي او له هغوي څخه ددغسي پلانونو مشوري اخلي چې تراوسه پورې په انگلستان او چين کې دغي رنگي بانکونه جوړ شوي او نور هيوادونه ئې هم په لټه کې دي، خو متاسفانه چې گڼ شمير اسلامي هيوادونه لا په هماغه زاړه خوب ويده دي، پدې اساس اسلامي هيوادونو ته پکار ده چې ددغسي بانکونو جوړولو ته زياته پاملرنه وکړي او هر ښارگوټي کې څانگي پرانزي ترڅو خلک وکولاي شي په اسانۍ سره خپلي

شتمني پدغسي بانكونو کي کيڙدي، ما خپل دغه بحث او څيړنه په همدي موضوع ليکلي ترڅو زمونږ هيواد هم وکولاي شي دغي کړني ته بډي را ونغاړي او زمونږ په هيواد کي هم په سود نه ولاړ او داسلامي احکامو مطابق بانکونه پرانزي

په پاي کي له الله څخه سوال کوم چي زما عجز بنده دغه عمل پخپل دربار کي قبول کړي.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی آله وصحبه اجمعین .

لمن ليكونه

1- وگوره تبیین الحقائق 52/5، الهدایه 162/3، الهم تالیف امام شافعی 5/4، نهایه المحتاج تالیف رملي 160/4 .
حدیث ابن ماجه روایت کړي وگوره نیل الاوطار د شوکانی 301/5 .

1- تحفه الفقهاء تالیف سمرقندی 22/3، بدائع الصنائع 3954/8، المدخل الفقهي العام 329/1 الشركات في الفقه
الاسلامي تالیف علي خفيف 68 مخ

1- تحفه الفقهاء تالیف سمرقندی 25/3، بدائع الصنائع 3601/8، نهایه المحتاج 164/4، او المدونه الكبرى 12/
90 .

مخکني مصادر .

1- قواعد نورانيه تالیف شيخ الاسلام ابن تيميه 170 مخ، بدائع الصنائع 2587/8، بدايه المجتهد 236/2، او نهایه
المحتاج 161/4 .

1- وگوره المدخل الفقهي العام تالیف مصطفى زرقاء 487/1، بدائع الصنائع 2631/8، او نهایه المحتاج 163/4 .
المدونه الكبرى 114/12، المغني 45/5، الهدایه 167/3 .

1- الشركات في الفقه الاسلامي 97 مخ كشاف القناع تالیف بهوتي 430/3، او نهایه المحتاج 168/4 .

تطوير الاعمال المصرفيه بما يتفق والشريعه الاسلاميه 395-397 مخونه

الضمان في الفقه الاسلامي تالیف علي خفيف 5-21 مخونه .

وگوره المهذب 414/1، المحلي 201/8، تبیین الحقائق 134/5، بدايه المجتهد 232/2 .

المغني 51/5، تبیین الحقائق 67/5، بدايه المجتهد 240/2 .

2- المغني 58/5، بدائع الصنائع 2541/7، تطوير الاعمال المصرفيه تالیف داكتر سامي حسن احمد 413 مخ

2 داعدادو او نمو نظام داسي د حساب لار ده چي په هغي کي دټولو پيسو دگټي اندازه زياتوالي او کموالي هره ورځ
معلوميږي، دا پداسي شکل چي دهري ورځي عايداتي رسيد په هغو ورځو کي په ډيره ساده توگه ضربوي چي دا
رسيد ورته رسيدلي وي، او پدي سره هغه عدد چي په نتيجه کي لاسته راغلي وي ديوي ورځي گټه شميرله کيږي
چي بيا دهغي سره نوري ورځي کومي چي پري تيري شوي وي ضرب ورکوي او پدي سره دټولي مدي دگټي اندازه
راوباسي .

تطوير الاعمال المصرفيه د ډاکټر سامي حسن احمد حمود له 414-417 مخ پوري

2د ډاکټر علي عبد الرسول هغه بحث چي د (بانکونه پرته دفايدي) څه تر عنوان لاندي ليکلي اونړيوال اقتصادي کنفرانس ته ئي واراندي کړي 14مخ

تطوير الاعمال المصرفيه 425-426 مخونه

1-مخکني مصدر 428، دارنگه داهرام ورځپاڼه دگني رقم 32126 تاريخ 1974/11/25 اعلان شروط تمليك نوع فيات 1300

الدراسه المصريه 24 مخ

جامع الترمذي 3/ 533 حديث رقم 1231 .

مصنف عبد الرزاق 8/ 136 .

1-النواحي العمليه لسياسات البنوك التجاربه تاليف محمد نبيل ابراهيم حافظ 26 مخ دريم چاپ دار النهضه العربيه كال 1974

1-وگوره: تحفه الفقهاء 3/ 29، المحلى 8/ 248، تبين الحقائق 5/ 70، القوانين الفقيهيه 210 مخ او شرح الخرشي 217/6 .

تطوير الاعمال المصرفيه له 446-448 مخ پوري

الهدايه 2/ 120 .

مغني المحتاج 2/ 202 .

فتح القدير 6/ 323 .

رد المحتار 5/ 655 .

المغني 5/ 180 .

بدائع الصنائع 6/ 101 .

بدائع الصنائع 6/ 100 .

دمائده سورت آيت 2

- حدیث بزار روایت کړي له ابن مسعود څخه او طبراني له سهل بن سعد څخه روایت کړي حدیث صحیح دی .
- وگوره دقرطبي تفسير 33/6
- وگوره دابن کثير تفسير 7/2
- المجموع شرح المهذب تالیف نووي 353 /9 .
- الخرشي علی مختصر خليل 147 /6 .
- وگوره المجموع شرح المهذب دنووي 353 /9 .
- اعلام الموقعين 40 /1 .
- مجموع الفتاوى 272 /29 .
- حاشیه ابن عابدين علی الدر المختار 104 /5 .
- مخکني مصدر 105 /5 .
- المجموع شرح المهذب 342 /9 .
- مخکني مصدر 352 /9 .
- د الذاریات سورت آیت 22
- د الذاریات سورت آیت 58 .
- دمومنون سورت آیت 51 .
- دبقری سورت آیت 172 .
- جامع العلوم والحکم 260 /1 .
- حدیث مسلم روایت کړي 26 /11 دنووي شرحه
- فتح الباري بشرح صحیح البخاري 230 /6 .
- مجله الاقتصاد الاسلامي 281 /1 د دبي اسلامي بانک
- دبقری سورت آیت 278 .

- دبقری سورت آیت 279 .
- حدیث مسلم روایت کړي وگوره دنووي شرحه 15 /11 .
- حدیث مسلم روایت کړي وگوره دنووي شرحه 26 /11
- مصنف عبد الرزاق اثر رقم 18622
- وگوره قضايا فقهيه معاصره تالیف شیخ محمد برهان الدین السنبهلي 23 /22
- وگوره: مجموعه فتاوی دار العلوم دیوبند 7 او 29/8-33 .
- مخکني مصدر .
- حدیث مسلم روایت کړي 26/11 .
- جامع العلوم والحکم 268 .
- مجله الاقتصاد الاسلامي 1 /59 د دبي اسلامي بانک
- قضايا فقهيه معاصره تالیف سنبهلي 22 / 25 .
- المجموع شرح المهدب 9 /351 .
- مجله الاقتصاد الاسلامي 1 /59 .
- دشیخ مصدفي زرقاء هغه مضمون چي دجدي په غونډه کي په کال 1979م کي وویل .
- المجموع شرح المهدب 9 /351 .
- زاد المعاد تالیف ابن قیم الجوزیه 5 /778 .
- دبقری سورت آیت 278 - 279 .
- وگوره دقرطبي تفسر 3 /71 .
- صحيح مسلم دنووي له شرحي سره 3 /102 .
- بخاري رقم 1410، او مسلم 7 /98
- حدیث ابو داود په رقم 3508 سره روایت کړي

شرح القواعد الفقهيه تاليف شيخ زرقاء رقم القاعده 87

وگوره: البنوك الاسلاميه بين النظرية والتطبيق تاليف داکتر عبد الله طيار 232 .

1-دابوهريره په حديث کي راغلي ديو سړي په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندي يو اوبن قرض و، هغه سړي يووخت راغي دخپل قرض غوښتنه ئي کوله، رسول الله امر وکړ چې ورئې کړي، هغوي چې وکتل نو په هماغه سن سال اوبن ئي ونه موند، بلکي ټول اوبنان دهغه په پرتله غټ وو، رسول الله بيا امر وکړ چې همدا ورکړي، هغه سړي وويل: ښه وفا دي راسره وکړه، الله پاک دي له تا سره وفا وکړي، نبي کریم صلى الله عليه وسلم وويل: ستاسو بهتر هغه څوک دی چې په قرض ورکونه کي ښه ادا وکړي " حديث بخاري په 2393 رقم سره روايت کړي .

حديث مسلم روايت کړي 4 / 160.

اعلام الموقعين تاليف ابن القيم 3 / 179.

حديث ابوداود روايت کړي

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**